N:r 1.
Jan. 1923.

Pris 60 öre.

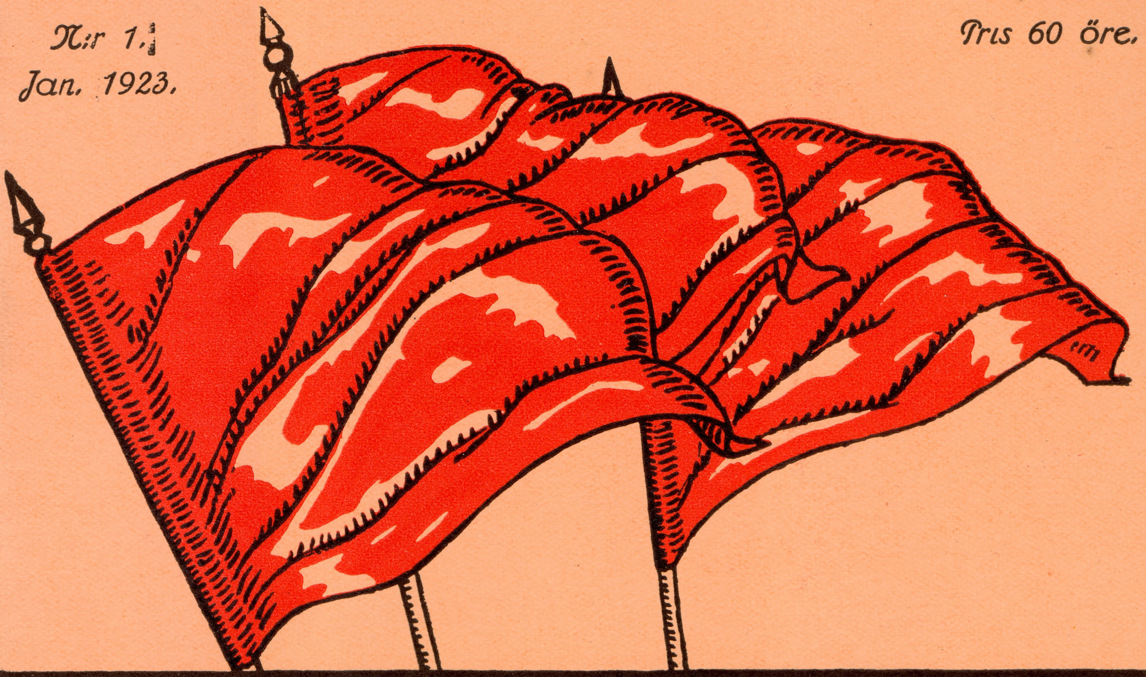

RÖDA FANOR

TIDSKRIFT FÖR LITTERATUR, STATS- OCH SAMHÄLLSKRITIK

INNEHÅLL:

Ivar Lundberg: *Den animistiska religionsuppfattningen.*
Victor Andersson: *Modern fransk litteratur.*
Gunnar Klang: *Nietzsche contra Schopenhauer.*
C. J. Björklund: *Makt och rätt.*
Orvar Björklund: *Ärvtlighet och rasbiologi.*
Axel Henriksson: *Om konsten i Florens. Italienska studier.*
Eyvind Johnsson: *François Villons "Stora Testamente". I anledning av en nyutkommen svensk översättning.*

Utgiven av:
Sverges Ungsocialistiska parti.

*Författarna svara själva
för sina artiklar.*

*RÖDA FANOR Jan. 1923
Red.: C. J. BJÖRKLUND*

DEN ANIMISTISKA RELIGIONSUPPFATTNINGEN

För Röda Fanor av IVAR LUNDBERG.

***

När Nathan Söderblom i »Gudstrons uppkomst» säger, att »ingen vet besked om gudstrons uppkomst», så vågar för en gångs skull en teolog uttala en sanning av djup och grundläggande betydelse. Religionens uppkomst är höljt i urtidens dunkel, inga vittnesbörd inhuggna i klipporna visar arten av den första gudsdyrkan, inget nu levande naturfolk bevarar formerna för de första människoliknande varelsernas undran inför liv och värld. Visserligen berättar arkeologen Hauser i sin bok »Människan för 100,000 år sedan» om de monsterianska grottmänniskornas dödskult och begravningsceremonier, varav följer att redan då torde en form av religiös tro, en aning om dödens och livets mysterium gjort sig märkbar.

Att havandeskapets mysterium sysselsatte människorna, och kanske även var religiös betonat, visar magdalenientidens beundransvärda klippmålningar i Frankrike och Spanien, på vilka just de genom havandeskapet svällda kvinnliga kroppsformerna starkt framträder. (Se härom: Steffen, Världsåldrarna I.)

Många arkeologer och urkulturhistoriker bland dem Moritz Hörnes i sina böcker »Kultur der Urzeit» och »Urgeschichte der Menschheit», hålla före att det religiösa behovet är mänskligheten medfött, det har, som Hörnes säger, »sina rötter i det mänskliga medvetandet».

Vi kunna därför säga att de religiösa föreställningarna äro barn av kausalitetsdriften, människans inneboende trängtan efter förklaring av henne omgivande gåtfulla ting, längtan att stilla andens behov, strävan att behärska ett blitt eller oblitt öde, och slutligen fantasiens drift att av drömmar och tankar kombinera och sammanställa, skapa och omskapa olika begrepp som från början naturliga så småningom svälla ut över verklighetens gräns, tills en spirande intelligens sönderdelar dem och återför dem till verkligheten igen.

Den primitiva människan ser ursprungligt i allt, vad från daglig vana och erfarenhet avviker, övernaturliga inflytelser från ofattbara väsen och krafter. Vi moderna förlägga dessa väsen, krafter eller gudar till ett överjordiskt fjärran, till »himlen», men de primitivas tankekrets är bunden och trång, de förlägga därför dessa makter och gudar till den organiska eller oorganiska naturen av sin närmaste omgivning. Här, i djur, träd eller stenar, bor andarna, vilka genom riter och ceremonier och offer låta beveka sig att befordra människornas goda eller onda önskningar.

Den viktigaste utgångspunkten för all primitiv religion är otvivelaktigt själstron, uppkommen genom drömlivets erfarenheter. Tron på själens fortuna efter döden är, enligt Hörnes, allmän hos alla lägre naturfolk; men därmed är inte alls sagt att med denna tro är förbunden en föreställning om en evig tillvaro. Tvärtom dröjer själen endast till en viss tid kvar i närheten av den döda kroppen, det gäller för de efterlevande att medels vissa riter och dödsoffer frigöra samhället eller naturomgivningen från den dödes ande eller ock söka binda den vid vissa naturföremål. Den kan ingå i vinden, regnet eller solskenet, eller i urskogen såsom skyddsande åt för stammen nyttiga djur. Materiellt uppfattas den som kroppens skugglika avbild eller djurgestalt som mask, skalbagge, fjäril, fågel eller orm; allt efter den relation den döde haft till dessa djur, enligt de efterlevandes föreställningar.

Erik Mjöberg berättar i sin bok »Bland vilda djur och folk i Australien» hur en del australiska stammar bisätta sina döda på en stockställning uppe i träden. Detta på grund av australnegerns kuriösa uppfattning om liv och död. Han tror ej på en naturlig död. Dör en neger är detta att tillskriva en annan neger. Den dödes ande fordrar hämnd. För att utröna vem gärningsmannen är placera nu den dödes anförvanter, med medicinmannens hjälp, runt kring det träd där den döde vilar en krets av stenar. Varje sten belägges med namn från negrer i de kringliggande byarna. Så går en vecka. I det heta klimatet undergår kroppen en hastig förruttnelse, varvid fett eller andra sönderdelningsprodukter ur kroppen droppa ner på stenarna. Sedan utläses härur gärningsmannens namn, han uppsökes och, om han inte lyckas fly, dödas omedelbart.

För den primitiva människan, vilden i egentlig bemärkelse, är religionen ett personligt förhållande, intimt förbundet med varje livsyttring, men på samma gång ett samhälleligt förhållande i det att hela det primitiva samhällslivet, det första samhällsskapandet faktiskt har sin rot i religiösa kultbruk och mytföreställningar. Detta bekräftas av så gott som alla forskningsresanden och primitivologer. Ett lättillgängligt verk på detta område är E. Lumholtz’ stora monografi »Bland Mexicos Indianer», ett annat grundläggande lättfattligt verk är K. Th. Preuss: »Die geistige Kultur der Naturvölker.»

Det är absolut förkastligt att betrakta religion — åtminstone i dess primitivitet — såsom en prästlögn. Det är först på långt senare utvecklingsstadium det prästerliga medvetna bedrägeriet börjar, genom att kulthemligheter eller dylikt övergår i en särskild ärvtlig kasts händer vilken då, för att vinna makt och rikedom, utarbetar de gamla kultsederna till omfattande teorier och codex som sedermera genom våld och list vinner folkets sanktion och betraktas som heliga. Ett ocker således på den mänskliga godtrogenhetens bekostnad.

Vi voro icke med vid den första religiösa mytbildningen, därför kunna vi ingenting veta om formerna för den tidens kult, då våra fäder trädde fram ur djurvärlden för kanske tiotal millioner år sedan.

Att som de flesta teologer, och många sociologer, i primitiva, nu levande folkstammars liv och tänkande söka finna ursprungsformer för religions- och gudsbegrepp är i stort sett vilseledande, emedan dessa folk själva äro moderna med kanske samma andliga utvecklingshistoria vi.

Ett par bevis skall visa detta: För några år sedan hörde jag en professor vid ett engelskt universitet, f. d. negerpojke från Martinique, på god svenska föreläsa om den europeiska kvinnan. Det andra är österrikaren Genschs noggranna redogörelse för hur han uppfostrat en indianflicka från bugréstammen i Brasilien till en vaken och intelligent tysk fröken. Den antropologiska litteraturen känner flera sådana fall, vilka visa att det i vår tid knappast kan bliva tal om primitiva människor och primitivt tänkande hos de s. k. naturfolken då deras hjärnor äro utvecklade för ett relativt mottagande av den europeiska civilisationen.

R. R. Marett m. fl. antropologer äro eniga om att den typiska vilden och den typiska bonden i Europa står fullständigt på samma nivå i fråga om sin allmänna intelligens. Dock har bonden försprånget genom det färdiga analytiska språk han skänks som barn, då vilden genom sitt holaphrastiska (lika med helordsspråk) saknar möjlighet att kunna uttrycka ens en bråkdel av sina tankar. Men giv dem samma uppfostran och talet om primitiv människa i motsats till modern skall bortfalla fortare än språkpusisterna hinna bortrensa det.

Vid en undersökning av sed och bruk som varit, vilket vi lämnat till en del, böra vi akta på att icke benämna detta som ursprungligt, ty sociologen och antropologen upptäcker icke i mänsklighetens fattiga sextusenårsperiod någon avgjord skillnad på själslivets områden.

Att vi moderna börja vandra på en bredare väg och några få av oss utvidga blicken i tid och rum längre än vilden beror på den senares relativa isolering, då vi genom den spirande insikten om organisation, solidaritet och inbördes hjälp bättre kunna tillvarataga de upptäckter och uppfinningar som över allt är några fås, snillenas verk.

Att hädanefter, som en del maktfilosofer, tala om ras och kultur, ras och begåvning är tydligen oegentligt då mänskligheten i stort sett består av en enda blandras vilken genom likvärdig uppfostran skulle stå på samma intelligenta nivå, sett i allmänhet.

Vid studiet av de levande organismernas utvecklingshistoria har idén om mänsklighetens enhet i tid och rum, organismernas enhet i organisation, förnimmelsernas enhet hos människa, djur och växt vuxit sig stark och levande hos mig. Dualismen förklarar ingenting.

Som monist vill jag se på utvecklingen av de religiösa begreppens historia. Som panteist vill jag förklara min egen ställning till liv och värld. En själ i allt — så är vildens föreställning. Så är min egen. Jag kan ej skilja på en Gud, en ande, en kraft utanför och skild från det materiella varat. I det fallet är jag primitiv, en vilde för vilken det icke lyckats att frigöra begreppen från det materiellas bas.

*

Den lägsta form av religion vi påträffa hos nutidens vildar benämdes av den stora urkulturhistorikern Edvin B. Tylor animism. Uttrycket animism är härlett av det latinska ordet anima som i likhet med spiritus betyder andedräkt; därav själen som hos de ociviliserade folken gärna identifieras med andedräkten, eller som hos zuluerna med skuggan, så ock hos Djaggonegrerna vid Kilimandjare vilka i sin dyrkan av förfäderna kalla deras andar »de dödas skuggor». Samma begrepp möter oss hos grekerna i föreställningen om Hades, underjorden som »skuggornas rike».

Emellertid synes animismen vara en tämligen avancerad form av ursprunglig religion, framvuxen ur en börjande dualistisk uppfattning av tillvaron. Den uppkom när man började skilja på materia och ande.

Ursprungligt uppfattades inte materien såsom något livlöst. Allt uppfattades av den primitiva människan såsom besjälat, såsom levande, liksom iakttagaren människan, var levande. Hon kände sig själv som hörande, kännande och tänkande varelse. Ut ifrån denna kunskap om sig själv och sitt eget själsliv pådiktade hon tingen sina egna egenskaper. I tingen bodde viljor och krafter analoga med hennes egna. Urtidsmänniskan kände icke nutidsmänniskans fantastiska och virriga spekulationer över själ och ande —; hon var i det fallet oförvillad av filosofers och teologers orimliga spekulationer över, från materien skilda, ande- och gudamakter som ingen erfarenhet, ingen vetenskap hittills kunnat konstatera.

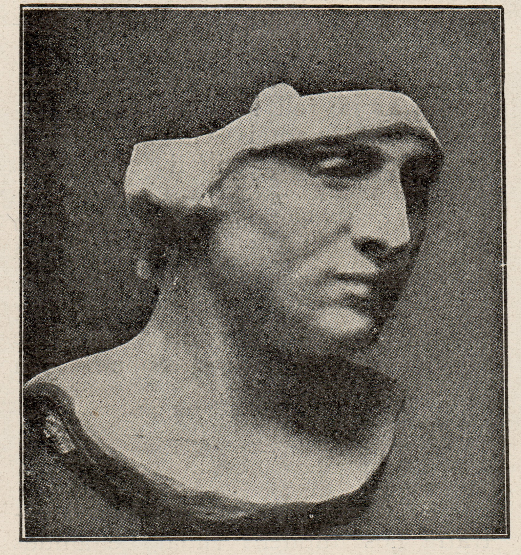

Auguste Rodin: *MINERVA.*

Därför vågar jag inte benämna animismen såsom primitiv. Uppfattningen är fullt modern och därtill vetenskapligt hållbar, visande att människan och det mänskliga själslivet har sina ursprungsformer och rötter djupt nere i naturen d. v. s. har sitt ursprung ur materiella ting. Ty liksom i materien finnes iboende elektriska och andra krafter, finnes det även i människokroppen krafter av samma art. De krafter som verka i den människan omgivande naturen, verka i människan själv. Tacksamhets- och kärlekskänslan, minnets härliga gåva, finns även bland djuren. Allt som finns hos oss finns hos dem. Detta har fastställts bl. a. genom Romanes, Büchners, Bölsches och W. Longs mästerliga undersökningar över djurens själsliv och intelligens.

När därför den moderna panteisten talar om sin »världssjäl», sitt frändskap med alla ting, levande och döda, utvecklar och förtydligar han samma världsuppfattning som behärskar den primitiva människan.

För den primitive och panteisten kan tydligen inte den zenofaneska uppfattningen — att människorna dana gudarna efter sitt eget beläte — göras gällande. För dem äger varje ting sin inneboende »kraft», »makt» eller själ; där kan icke bli fråga om att skapa eller föreställa sig några gudaväsen stående utanför naturen, såsom företeelser skilda från naturen. I och med att naturen, världsalltet, för panteisten träder i uppenbarade gudars ställe, undandragen han sig den kyrkligt-prästerliga, från naturen skilda, men för människorna — enligt prästen — uppenbarade gudsföreställningen. Konsekvensen härav blir då en från prästvälde, gudstro och helvetesstraff befriad människa eller mänsklighet.

Enligt denna konsekvens kan möjligen förklaras Nathan Söderbloms 1920 avståndstagande från animismen. I »Kompendium der Religionsgeschichte» säger han: »Animismen är icke själv en religion, utan en art av primitiv filosofi som behärskar icke blott religionen utan de ociviliserade folkens hela liv —. En sådan naturbetraktelse som i naturförloppet räknar med viljor (Guyans panteism) eller med andra (Tylors animism) och icke som senarx med fasta regler och ordningar — är som sådan ingen religion, men är i regeln förbunden med religiös avsky. Om en egentlig religion kan det först då bliva tal, när människan hos en eller några av dessa makter söker skydd, ingår förbund eller förvantskap samt ägnar dem kult och tillbedjan.» 1914 skrev samme Söderblom en apologi till aninismen som religion riktad mot den skarpsinnige franske sociologen Durkheim, som då i sin bok »De elementäraste formerna av religiöst liv» nödgats rata animismen som religion, för att åt religionen i allmänhet, rädda dess sanningshalt och värde, som enligt Durkheim är lika i australierns tro på sin »vinare» som den kristnes på sin gud. Att Söderblom gått till Durkheim igen vilar troligen på en tillkommen insikt om att animismen icke är en vanlig gudstro utan en naturtro; och det gäller därför för teologen att abstrahera från en uppfattning vars utdragna konsekvenser kan vara en fara för kyrkan, och framförallt att icke i denna naturtro spåra upphovet till en ursprunglig monoteism, »fördunklade minnen från en renare gudsuppfattning före andetrons (animismens) herravälde.»

Det gäller därför för teologen att bevara gudsfruktan, d. v. s. rädslan för gud, stark och levande hos mänskligheten, samt på samma gång framställa döden och det eviga straffet efter döden såsom något förfärligt.

Studera vi animisternas uppfattning om döden, den gravkult och de ceremonier som äro förknippade med gravläggningen; så finna vi att prästernas utsagor av dödens mysterium, såsom roten till all religionsuppfattning, inte alls håller streck inför en kritisk forskning.

Döden är för animisten icke någon oundviklig naturnödvändighet, ty han saknar begreppet om den mekaniska orsakslagen och de levande organismernas funktioner och metamorfoser i världsförloppet. Den primitiva människan känner ingen dödsfruktan. Hon är villig att dö emedan hon levat. Vid tilltagande krämpor och ålder bland någon av stammens medlemmar, samlas alla på hövdingens

Picasso *KVINNOPORTRÄTT.*

tillsägelse till en fäst, den sjuke underrättas och han går villigt döden till mötes. Eller ock ber den gamle mannen själv om döden emedan han ser att han är en börda för stammen. Han gräver själv sin grav, inbjuder släktingar och vänner till en sista avskedsmåltid (se myten om de kristnes nattvard). Alla de gamle ha gjort så, nu är det hans tur, hans plikt mot de levande. Hos en del f. d. människoätande australiska stammar begärde de gamla att bli uppätna av sina barn. Det var deras högsta religiösa föreställning. Om detta utbredda bruk (se Waitz-Gerland: »Antropologie der Naturvölker»).

I inledningen sågo vi hur västaustraliens vildar gå till väga för att utforska orsaken till en stamförvants död.

Doktor Kaudern berättar i sin bok om Madagaskar hur de sjuka erhålla en viss massagebehandling, man »knådar» själen ur kroppen på dem för att påskynda döden.

Bland några eskimåstammar dras de sjuka obarmhärtigt ut ur sina hyddor och dränkas. Man befriar sig på så sätt från de onda andarna som tagit sin bostad i de sjuka.

Döden är naturlig. Endast de kristna teologerna ha gjort döden till något onaturligt. Jag instämmer helt i professor Steffens ord att »religionen är från begynnelsen en positiv livskänsla och livsvilja, en gemenskapskänsla och gemenskapsvilja med livet, ej någon blott reaktion mot dödens faktum eller en med bävan blandad spekulation, om vad som månde vänta människan bakom dödens ogenomträngliga förlåt». (Världsåldrarna II.)

Liksom animisten är kall inför döden så fruktar heller inte panteisten att dö. Han vet att världsalltet är evigt, att kraften, materien och livet äro oförstörbara, och att följaktligen människan såsom en del av detta världsallt är oförstörbar. Han behöver varken guden eller prästen. Skulle han förneka sig och tillbedja dem då de endast äro delar av samma kosmos som han själv?

I fråga om människans lott och ställning i tillvaron så kanske ett par ord vore på sin plats mot dem, som önskar föreställa sig den primitives liv som en uteslutande och oavbruten kamp mot oblida naturkrafter.

De flesta skribenter och bokskrivare föreställa sig vildens liv som övermåttan hårt och mödosamt, emedan han enligt deras syn att se, saknar de allra enklaste kunskaper om liv och värld. Jag vill endast säga att människans intelligens redan på ett urstadium måste ha varit betydligt högre utvecklad än djurens. Gå vi då till de forskare som skildrat djurens liv och levnadsvanor, sådana som t. ex. G. Romanes i hans verk »Djurens intelligens» — som är grundläggande — eller Brehm »Djurens liv», eller W. Longs mästerliga djurskildringar, så skall vi finna att de flesta, om inte alla vilda djur, leva ett liv så lyckligt och skönt att inte ens den radikalaste mänskliga utopi uppvisar motsatsen. Låt vara att djuren på höga breddgrader lida av hårda vintrar, men detta uppväges fullkomligt av dessa områdens härliga vårar och somrar.

Urmänniskan var avsevärt lyckligare lottad än vi äro. Sambandet med naturen, brutet hos senare tiders människa, var hos de primitivaste en källa till ständig glädje och lycka. Hon kände naturens stora krafter pulsera i sitt inre. Hennes undermedvetna instinktiv var rikt och skarpt nyanserat. Likt nordkanadas hjortdjur kände han t. o. m. stunden då naturen kallade henne åter. Hennes undermedvetna själsliv ersatte vårt medvetna. Han förnam naturens lagar i sin egen kropp, visste att undvika faror och sålunda bevara sitt liv i kampen för tillvaron.

Studerar man de olika folkens mytologier och ursprungssagor så visar det sig att alla folk, mer eller mindre, ägt någon urgammal vishetslära, en hemlig naturkunskap, som av dem bevarats i riter, sedvänjor och s. k. trolldomskonster. Vi moderna avfärda allt sådant som vidskepelse. Men det ligger mycket naturvetande i dessa gamla sedvänjor. Men vi äro så vetenskapliga att vi avfärda allt med en dum gest visande vår egen dumhet. Att en sjaman, från det mörkaste Afrika eller Australien, genom vissa besvärjelseformler kan döda en människa — för att blott nämna ett ex. — betvivlas naturligtvis. Och dock finns det människor mitt ibland oss, som, utan att äga en barometer, flera timmar i förväg kan förutsäga ett åskväder, en storm eller ett norrskensfenomen; eller i en dröm långt i förväg se den händelse som sedermera ingriper i personens liv.

Allt sådant är något ursprungligt, något primitivt som visar att naturen inte alls varit så snål mot sina barn, som vi som brutit bandet med henne, förmena.

Vi få därför inte uppfatta naturmänniskornas liv och samhällsinstitutioner som ett lägre. Det är i stället civilisationen, så som den snedvridits av hövdingar, präster, konungar och kapitalister, som är det lägre — ett fall från ett ursprungligt gott. (Över de vilda folkens humanistiska samhällsliv se Waitz: »Antropologi». Morgan: »Ancient society», Bastion: »Der Mensch in der Geschichte», E. Tylor: »Primitive Culture» och Krapotkin: »Inbördes hjälp».)

Att religionen icke i sin helhet är ett verk av människans skapande intelligens är en omkullrunkelig sanning.

Religionen är medfödd, medskapad. Intelligensen har av denna underbara känsla skapat credon, formler och dogmer, en dräkt som nu börjar falla sönder i och med materialismens sönderfallande.

Alla veta vi att utveckling inte blott är en rörelse framåt, den kan lika ofta vara en avvikelse eller ett på stället vila. Det finns t. ex. Foraminifera som inte utvecklats något sedan silurtiden, och Lingulaarterna äro ännu i dag det de voro under den paleozoiska aerans uråldriga tider.

Jag menar här att kanske den mänskliga religionsutvecklingen, ja det mänskliga intelligenslivet, endast var eller är en enda liten fas i tiden, en mutation eller variation bort från ett ursprungligt naturliv, dit det åter så småningom skall återvända.

Eller ock kan man med Bergson anta att djurcellen och växtcellen utgått från en och samma stam.

Växtcellen fabricerar direkt organiska ämnen för sitt livs bevarande ur mineralämnen. Den blev därför stillastående med ett dvallikt medvetande. Djuren äro tvungna att uppsöka sin näring, utvecklade sig därför i riktning av ställförflyttande aktivitet, dess medvetande blev klarare formulerat. Människan utstiger ur djurriket gjorde språnget fram till skapande intelligens. (Bergson: »Den skapande utvecklingen».)

Mot detta Bergsons antagande kan anmärkas att gränsen är märklig. Träden förflytta sig för födans anskaffande, de älska och de minnas och äga således medvetande.

Det skulle alltså vara den spirande, skapande intelligensen som på det animistiska religionsstadier började uppträda och laborera med tingen för att skapa sig en ny världsuppfattning då det forna instinktiva uppfattningslivet började avmattas och den gamla säkerheten försvann. Det var då som människan började iakttaga sig själv, inrikta sin spirande tankeförmåga på det egna själslivet och ut ifrån dessa iakttagelser pådiktade han tingen sitt eget själslivs egenskaper.*) Liksom hon själv kände sig som ande föreställde hon sig liknande väsen i den organiska och oorganiska naturen. I djur, träd, plantor eller stenar bodde andarna. Men den egentliga animismen känner inte offerbegreppet, som uppkommer längre fram, och heller inte riter, ceremonier och besvärjelser. Andarna som bodde i tingen voro varken goda eller onda.

I naturfolkens s. k. frambringaresagor förekommer varken offer eller tillbedjan till dessa frambringare eller skapare. De ligga enligt naturfolkens egna utsagor för långt tillbaka i tiden för att bli föremål för böner, offer eller dyrkan. Animismen är således ingen gudstro utan en andelära eller själatro.

Det var först vid en begynnande individualisering av medvetandet som några djupare medvetna individer började filosofera över liv och värld samt skapa en metafysik varifrån sedermera all ritreligion utvecklade sig. Dessa individer, som med hjälp av intelligensens osäkerhet hos folket (massans dumhet på ett annat språk) skapade dessa de primitiva folkens vittutgrenade ritsystem, måste själva haft kvar något av det forna instinktslivets säkerhet. (Jag måste antaga detta, eljest står de fenomen antropologerna iakttagit hos sjamaner och medicinmän fullkomligt oförklarade.) Här börjar alltså det prästerliga religionsbedrägeriet, fast mer eller mindre medvetet, emedan både en forntida sjaman och nutida präst lätt faller offer för självsuggestion.

Denna självsuggestion gör ock att prästen och teologen i allmänhet är oförmögen att bedöma det mänskliga själslivets yttringar, synnerligast hos primitiva människor och religioner. Och ingen undrar heller på att personer som nödgats insupa prästseminariernas unkna luft och förfalskade världsbild blir inkompetenta. Den kristna tanken atrofierar deras hjärnor, förstör deras förmåga till iakttagande, värdesättande, återgivande och bedömande av tidigare eller utanför kristendomen uppträdande religiösa föreställningar, vare sig dessa yttra sig i nutida levande naturfolk riter och mytsystem, eller i utdöda folks efterlämnade heliga skrifter, eller de spår av forntida kult som lever kvar på djupet av alla civiliserade folks religiösa medvetande.

Ty den europeiska bondens religion är sannerligen allt annat än kristendom, kvar lever hos honom väldiga rester av förkristen tro, sed eller bruk. Det finns hela bibliotek med litteratur behandlande detta ämne. Jag hänvisar endast till Martin P:n Nilsson: »Årets folkliga fester», Troels-Lund: »Dagligt liv i Norden I—XIV», H. Rosén: »Freykult och djurkult.»

Endast dessa verk visa att animismen inte alls är någon så uråldrig form av metafysikens många former, ingen tempo är längesedan överflyglad barnslig hypotes. Den ligger till grund för hela den ideologiska och spiritualistiska världsuppfattningen.

Kvar blir endast den vedantiska mystiken, den ateistiska buddismen samt den västerländska panteismen — vilken senare även kan benämnas monoism då den inte skiljer på själ och kropp, kraft och materia utan betraktar det kraft- eller förnimmelsekomplex hos människan, vilket kallas själ, såsom en del av världssjälen eller världsalltet vari människan ingår som en av dess många metamorferande former. (Litteratur över monismen: R. Eisler: »Geschichte der Monismus», Häckel: »Gott-Natur», Dens.: »Monismen som band mellan religion och vetenskap.»)

***) Vilka i verkligheten är alla tings egenskaper.**

MODERN FRANSK LITTERATUR.

Mac Orlan. — Apollinaire. — Carco.

För Röda Fanor av VICTOR ANDERSSON.

⁂

Den moderna franska litteraturen skulle jag vilja uppdela i två kategorier: den, som är modern i ordets egentliga bemärkelse, och följaktligen aldrig kan bli klassisk, och den, som alltid kommer att förbli modern, eller klassisk, som man vill, det vill säga den verkliga litteraturen.

Det är den senare kategorien jag här vill behandla, den andra har näppeligen något litterärt värde. I Frankrike, såväl som i Sverge och annorstädes, finns det litteratörer, som få sin prosa både förlagd och prisbelönt, utan att därför kunna göra anspråk på en plats inom den verkliga litteraturen. Det är de unga författarna, som överallt stöta på Akademiernas motstånd, jag vill tala om. De få sällan pris, möjligen när de en gång sova i graven.

*

Pierre Mac Orlan är en av Frankrikes mera begåvade unga författare. Han har deltagit i kriget och känner dess civiliserande verkningar. Om han inte har blivit konsekvent antimilitarist, så är han dock fanatisk krigshatare. Hans verk är inte omfattande, men jag nöjer mig likväl med att endast omnämna hans mästerverk »La Bete Conquérante» (Det erövrande djuret). Idén till denna novell är ytterst originell och behandlad med utsökt humor och satir.

— Putride kommer en dag hem en smula berusad. Hans gumma grälar på honom, ty han hade lovat hålla sig nykter, därför att han skulle slakta grisen. Men Putride griper verket an. Han lyckas emellertid endast såra grisen och denne börjar, till gubbens och gummans stora förvåning, att överösa sin plågoande med ovett. Stor uppståndelse i byn. En gammal f. d. doktor köper grisen och uppfostrar honom. Han gör stora framsteg och tar snart folkskoleexamen. Uppmuntrad av sin unge skyddslings framgång, anlägger doktorn en koloni på flera hundra grisar, och flera av dem lyckas t. o. m. avlägga juris-doktorsexamen. Ja, grisarnas intelligens uppskattas till den grad, att landets främste män taga dem i sin tjänst som privatsekreterare.

Vid försöket att slakta den sedermera historiska grisen, hade Putride, sig ovetandes, utfört en ytterst genialisk operation, som gav djuret talförmåga. Samma operation tillämpas nu på de flesta djur. Åsnorna, utmärka sig genom att skriva tjocka volymer över litterära verk, som inte intressera publiken och fåren exellera som advokater.

Allt går väl till inemot år 2970. Genom att överlåta allt såväl kropps- som själsarbete åt djuren, bli människorna slöa och förflytta sig helst endast från den ena divanen till den andra, medelst krycker. Men så kommer revolutionen. Stora Svinrådet tar hand om regeringsbestyren.

Människorna uppdelas nu i två kategorier: de, som användas till födoämnen, och de, som användas till husmänniskor, dragmänniskor och cirkusmänniskor (d. v. s. i stället för husdjur, dragdjur och cirkushästar!).

Visshe:en att förr eller senare hamna på ett stekspett, ökar människornas förtroende till gud.

Samhället har ändrat utseende, men i grund och botten är det som förut. De fattigas enda fördel, är att de få köpa till billigt pris en sorts korv, som är tillverkad av gamla gubbar, och den är minsann inte välsmakande. Så klasskillnaden finns alltjämt kvar. Så fortgår det under flera år och det är frid på jorden och gud ger svinen ett gott behag.

Men år 3000 blir det krig: Orsakerna äro okända. Alla skylla på varandra och inga bevis finns, men faktum är att Stora svinrådet med glädje hälsade händelsen. Svinen ha emellertid inga militära traditioner, de plagiera Napoleon I, och det hela blir rätt så färglöst. Människorna spännas framför kanonvagnarna och användas med fördel inom kavalleriet. Några medlidsamma gamla suggor bilda en »Människoskyddsförening». Kriget skördar tusentals unga grisar, som med tiden kunde ha blivit duktiga svin... Äntligen slutes en pyrrhus-fred.

Och tiden går alltjämt sin gilla gång... Människorna fortsätta att bo i stior och stall och svinen regera världen. Människorna glömma bort att tala och endast en av de äldste bland dem brukar ibland sjunga en visa om hur förfäderna levde och hur de voro klädda i hängslen... En gammal lärd galt kommer över sången och intresserar sig för människorna. En annan tar en människa till sig och uppfostrar honom. Skyddslingen tar folkskoleexamen. En koloni bildas. Några människor utmärka sig som... (se ovan: åsnor, får etc.). Svinen taga människorna till privatsekreterare.

Tjugufem år senare göra människorna revolution och svinen återvända till stiorna... De glömma allt, allt, och kunna ej ens sjunga sånger om förfädernas hängslen... Och, se!, människan regerar åter världen.

— — —

Mac Orlan ger oss en förtjusande karrikatyr av vårt idealiska samhälle och om jämförelsen med svinen inte utfaller till vår fördel, så låtom oss därför ej anklaga författaren. Bättrom oss — och samhället!

Orlans stil är lätt och kåserande, om inte särdeles originell och bearbetad. Fördelen med den är, att man tycker sig höra någon berätta — höra Mac Orlans berätta — och för några få timmar glömmer man bort sin omgivning. Kan man begära mer.

*

Så ha vi Guillaume Apollinaire, en rätt så unik uppenbarelse inom franska litteraturen. Hans moder var polska. Faderns nationalitet okänd. Född i Rom kom han tidigt till Frankrike, och flackade sedan omkring i Europa. En underlig blandning av romansk, slavisk och germansk kultur. Mystiker och realist är han som kameleonten: ändrar färg allt efter omständigheterna.

Apollinaire är begåvad skald och en av den moderna franska poesiens nydanare, men det är såsom novellist, jag här presenterar honom.

Hans bästa novell anser jag vara »Que vlo-ve?» (Vad vill ni?), en historia från Wallonien. Hjälten är en stackars dagdrivare kallad Que-vlo-ve, som kommer i dispyt med dryckesbrodern om vilken som skall få äran att dela säng med la Chancesse, byns och skalden Wilhelms gemensamma väninna. Que-vlo-ve och dryckesbrodern, le babo, gripa till knivarna. Efter en varm och anst ängande tvekamp lyckas Que-vlo-ve få kniven i motståndarens bröst. I dödsryckningarna ropar denne åt segraren: »Kyss käringen min från mej!» Que-vlo-ve tiger, men la Chancesse svarar skrattande: »Åh, hon har en ann'!» Le babo sprattlar till som en fisk, nyss uppdragen ur vattnet. Och så somnar han av.

Que-vlo-ve stoppar le babos avskurna hand i fickan, i brist på skalp. När han omfamnar la Chancesse i avskedsögonblicket, kittlar den avhuggne handen hennes blottade bröst med de smutsiga naglarna. Så flyr Que-vlo-ve undan gendarmerna — ut i den månljusa natten. Han beger sig mot floden, och under vägen spelar han en dödssång på sin guitarr. Vattnet är kallt — ett ögonblick ryggar han tillbaka — men vid tanken på att denna flod även leder till Lete, glömskans flod, genomfares han av en ljuv rysning — och stiger ned i vattnet.

Vattenälvorna locka och sjunga: Que-vlo-ve? Que-vlo-ve? Que-vlo-ve? Vad vill ni?

— — —

Guillaume Apollinaire är en stilist av guds nåde. Hans prosas utsökta rytm kommer en stundom att tänka på Claude Debussys tjusande musik — det är som man vidrörde en älskad kvinna eller drucke en rusande nektar: en rysning av behag och vällust.

I »Vandraren i Prag» ger han en originell och sympatisk skildring av Laquedemus, den evige juden, i all oändlighet omdebatterad och misshandlad av alla tiders litteratörer. Laquedemus berättar att hans ljuvligaste stund var, när han älskade en oskuld i Forli 1267. Så tillägger han:

»Förresten, samvetsförebråelser! Varför? Bevara din själs frid och var elak. De goda skola tacka dig därför! Kristus, som jag en gång hånade, har gjort mig övermänsklig.»

»Rosen från Hildesheim», påminner stundom om Theodor Storm och kanske även om Joseph Bédiers »Tristan och Isolde», men författarens originalitet och rika skaparförmåga komma reminicenserna att blekna och man förtrollas av hans esprit, en frukt av romansk, slavisk och germansk kultur.

Guillaume Apollinaire är en stor skald.

*

Francis Carcos verk har långt ifrån samma litterära värde som Mac Orlans eller Apollinaires. Hitintills har hans produktion varit rätt ensidig. Carco skildrar apacherna. Han varken försvarar eller fördömer dem, ej heller uppkonstruerar han sociala teorier som Eugène Sue. Han skildrar apachernas seder, bruk och talesätt rent objektivt, men dock talangfullt, det måste man erkänna.

Han talar om livet i Panam — Paris — som för varje pariserapache är såsom »Eken» för en tvättäkta stockholmsgrabb. Alla scener skildrar han med en sann, fängslande realism, och han låter alltid sina romanfigurer tala deras eget språk. Det är ofta mästerliga blixtfoton ur det dagliga livet.

Endast den som levat i Paris' arbetarkvarter, umgåtts med sutenörer och deras gelikar, eller åtminstone behärskar parisersalongen, kunna fullt uppskatta honom. Carco behöver förövrigt inte frukta att bli översatt. Möjligtvis till stockholmsk »romani-rakkel».

Kommer Carco alltid att skriva om apacherna (vilket jag hoppas att han inte gör, ty hans begåvning skulle med fördel kunna utnyttjas på andra av litteraturens områden) överlever hans verk honom inte. Hamnar måhända på ett dammigt bibliotek och kvarstår som ett stycke kulturhistoria.

*

Jaloux, de Curel, Max Jacob, Henry-Jacques och några andra skulle jag vilja behandla i kommande artiklar. Men den unga franska litteraturen är så rik att man därom skulle kunna skriva tjockare böcker än pro-

Nietzsche contra Schopenhauer.

Fön Röda Fanor av GUNNAR KLANG

Upplysningstidevarvets skepticism och galanteriet hade utmynnat i djup förtvivlan. Förnuftsfilosofien efterträddes av de »sköna själarnas» pietistiska religion med idel känslopjunk och tareflöden.

Richardsons, Rousseaus och Geothes sentimentala skrifter var den giftiga draksådd som kom alla »ädla hjärtan» att blöda och pessimismen att gro. Känslosamheten var bliven tidens sjukdom, en andlig gastkramning som länge förberetts. Man suckade under bördan av den psykiska arvedel som kristendomen hopat samman under loppet av de tvenne årtusenden den svingat sitt botgörargissel.

Plantan i denna känslosamhetens tårgenomdränkta jordmån var Arthur Schopenhauer.

På historiens blad framträder han som den sista betydande metafysikern. Hans filosofi utmynnar i en livsnegerande pessimism, och med suggererande skärpa har han predikat människosläktets självförintelse.

Som en solglittrande flodvåg i detta förruttnelsens unkna dödvatten uppträdde Friedrich Nietzsche.

Med den extatiska hänförelsens ungdomliga våldsamhet gick Nietzsche till storms mot tidens nivellerande tendenser.

Han bejakar med all makt livet och förfäktar individualismens berättigande gent emot allmänförflackningen, det demokratiska jämlikhetsidealet. Han förkunnar fröjdens vetenskap och lovprisar med en dionysisk dansares skönhetsmättade livsyra tillvaron. I fängslande poetiskt bildspråk har han framställt evolutionistiska sanningar och predikat Jordens evangelium.

Nietzsches filosofiska gärning var konsekvensen av ock den naturnöd-

---

fessor Böök någonsin drömt. Min avsikt med dessa artiklar är endast att locka »Röda Fanors» läsare att på originalspråket göra närmare bekantskap med författarna. Därför avhåller jag mig också från att ge några biografier eller ingående analyser.

*

Lika rik och frisk som den unga franska litteraturen är, lika fattig och unken är den svenska. Prinsar skriva dikter om »Den gamla tallen», en plebejisk kollega en roman om »Den gamla vallen» — och allt går i »Den gamla trallen» (sån't härligt ämne till en dikt, eller hur?). Där köres alltjämt i gamla hjulspår, några nya vägar banas inte. Och de s. k. unga skriva psalmer om knäfall och eviga rymder eller också excellera de i hellenisk a...

Nej, en nydaning av svenska litteraturen är nödvändig. Må det unga släktet riva ner de gamla altarna — må en storm, ja, en orkan, sopa bort det unkna — officiella — må vi få en ung, frisk och anderik svensk diktning!

Det unga Europa föregår med gott exempel.

vändiga reagensen mot tidens »världssmärta».

I motpolerna Nietzsche och Schopenhauer skulle man vilja se personifikationer av de skapande och förstörande krafter, vilkas yttringar illustrera den så kallade världsordningens storartade men så vitt vi kunna finna absolut meningslösa drama.

*

Filosofiens studium visar oss alltings meningslöshet.

Världsskådespelets gripande tragik, konflikten mellan naturkrafterna och evolutionens blinda trevande — allt är enligt mänskliga begrepp meningslöst.

Den famlande människoanden har länge sökt och söker ännu i fåvitsko efter det obefintliga. Vad man funnit är en relativ lagbundenhet, som dock ingalunda utgör någon kodex för den teleologiska satsen om en idé bakom företeelserna.

Schopenhauers metafysiska idé är viljan, den allestädes närvarande livsviljan som håller världsskådespelet i gång. Famlande och oförnuftig som den är har den med sitt oförmodade inträde i fenomenvärlden begått ett misstag. Människolivet är en mardröm och den absoluta verklighetsvärlden ligger dold bakom föreställningens slöja, som är sekundär. Genom att försjunka i kontemplativt betraktande och negera sig själv skall livsviljan uppgå i oändlighetens nirvana.

Schopenhauers mörka men snillrikt hoptimrade tankebyggnad reser sig som en monumental milsten i filosofiens historia. Hans metafysiska system betecknar en anhalt, där religionsfilosofien kulminerat och idealismen gått till ro efter att ha misslyckats i sin vanmäktiga strävan att lösa världsgåtan.

Schopenhauer var ateist men med kristligt känsloliv. Han har infört lidandet i sin filosofi och påverkad av den buddistiska inkarnationsläran har han på allt sätt framställt jordelivet som ett inferno.

Hans evighetsträngtan och djupa missbelåtenhet med denna världen kommer klarast till synes i läran om tidsexistensen. Han betonar intigheten i tiden. Han har framhållit det dynamiska i tillvaron och hans fixa kvarhållande av förgängelsetanken är ett särskilt kännetecknande drag hos utpräglade neurasteniker.

Det är lätt att påvisa motsägelserna i Schopenhauers system. Hans tänkande närmar sig ytterst de områden som ligga utöver det för förnuftet fattbara, och varhelst människoanden fördjupar sig i metafysiska spekulationer förlorar hon sig i motsägelser.

Nietzsche, som under sin Zarathustraperiod förlöjligar Schopenhauers världssmärta, underlåter inte att framdra motfilosofens inkonsekvenser. Det är med tydlig skadeglädje han omtalar hurusom pessimisten brukade stimulera sig före arbetet med att spela på rörflöjt.

Man har påstått att grundmotivet till Schopenhauers dystert färgade världsbetraktelse är att finna i ett överdrivet asketiskt levnadssätt.

Argumentet är svagt; asketens livssyn är i regel optimistisk.

För övrigt var Schopenhauer icke någon »kroppens föraktare». Ännu finnes det aktstycke i behåll vari Schopenhauer för staden Frankfurts senat klagar över att han blivit nedsmittad i en bordell vid Judengasse, ehuru smittan dock »denna gång förföll vara rätt lindrig». Måhända har nämnda sjukdom medverkat vid danandet av den mörka livsåskådning som manifesterat sig i Schopenhauers verk.

Romantiken, tidens nevros, den kristna moralen, ateismen och obekantskapen med utvecklingsläran äro faktorerna till Schopenhauers storslagna byggnadskomplex — det förnämsta och tydligast talande beviset för vitaliteten hos pessimismens mästare.

*

En annan anda möter oss hos Friedrich Nietzsche.

Alpernas friska fjällvind sveper fram över drömdalen och sopar undan den unkna gravkammarluft som ligger lägrad över livsviljans mausoleum.

Det centrala i Nietzsches filosofi är utvecklingen.

Själv i mycket en atavism ser han i den europeiska så kallade civilisationen med dess vrånga lagar och löjeväckande institutioner en andens tvångströja, och han inser att den enda förutsättningen till verklig utveckling är individens frigörelse ur statens kvävande tarantelfång.

Industrialismen är en återvändsgränd; och den sanna lyckan kan endast ernås medelst en »omvärdering av alla värden». Evolution uppåt är att koncentrera och odla vissa andliga företräden, och att borteliminera de själsliga arvsegenskaper som verka hämmande eller skadligt på den individuella växtkraften.

De fria, självständiga själarnas mognad och yttersta fullkomning — det är bryggan till övermänniskan.

Nietzsche har långt mera än någon annan filosof varit utsatt för risken att vantolkas. I mycket är han väl ännu den olösta gåtan; och vad man än må gilla och tro om hans så kallade maktfilosofi — Nietzsche var aldrig den krigstrumpetande borgarjunker en ytlig betraktare som Hellen Lindgren velat göra honom till.

Den smygande sinnessjukdom som Nietzsche bar på går igen i hans senare verk. Zarathustra, som nedskrevs på en förvånansvärt kort tid bär tydlig prägel av sin upphovsmans paralysi. När tron på den »eviga återkomstens» för oss så föga lockande regnbågestrimma rann upp i hans tänkarehjärna hade omdömesförmågan redan börjat grumlas av vansinnets inbrytande natt.

Nietzsche och Schopenhauer äro till dels representanter för de bägge olika världsåskådningar, som bryta sig mot varandra genom tiderna. Schopenhauer är en lärjunge av stoikerna och Platon, under det att Nietzsche hämtat hugsvalelse hos Epikur och Demokrit.

Inom filosofiens historia stå de som det adertonde århundradets mera betydande och förvisso mest fängslande gestalter.

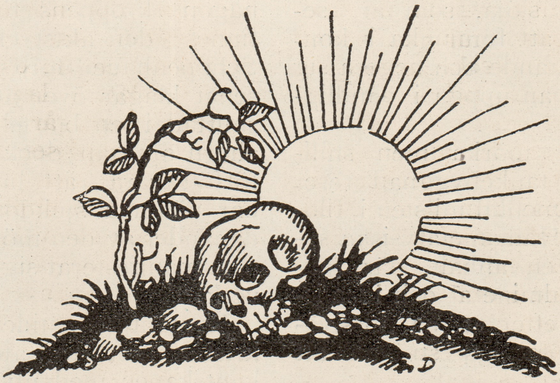

MAKT OCH RÄTT.

Av C. J. BJÖRKLUND.

⁂

Makten ställes ofta som motsats till rätten, men rätten är också en makt. Många gånger är rätten en synnerligen stark makt. Då rätt är makt eftersträvas rätten och åberopas rätten av den enskilde såväl som av sammanslutningar.

Vädjandet till rätten förfelar aldrig att göra sin verkan. Det finnes hos alla människor en känsla för rätten. Varje människa strävar att »göra rätt för sig». Medvetet eller omedvetet erkänna alla människor rätten. Orden rätt och orätt kan ha en mild betydelse i meningen riktigt eller oriktigt, men de användas ofta i den strängare betydelsen av en uttalad dom, ett värdesättande av människornas handlingar. Även om det är aldrig så sant, att hela det nuvarande rättskomplexet i samhället är ett uttryck för makten i form av våldet, så är det ändå oriktigt att helt schematiskt upplösa all rätt i makt, ty själva känslan av att ha rätt är en makt, icke att förakta. Att avfärda denna känsla med att det är ett spöke låter sig icke göra, det är bristande realitetssinne, ty denna känsla är dock min och jag känner hur den verkar inom mig. Denna reala rättskänsla är god. Människan behöver aldrig frukta för denna lidelse! Dock bör denna känsla aldrig bli helt okontrollerad av förnuftet, ty i likhet med alla andra känslor kan även denna stegras till oresonlig lidelse, framkallande skada för den enskilde, det mål han vill uppnå och den omgivning han vill nytta.

Rättens idé, som är friheten själv, kan aldrig realiseras utan makt, liksom våldets idé, som hittills härskat och triumferat, aldrig kan realiseras utan makt.

Den makt som existerar i dag är våldets.

Makten och maktsträvandet är gemensamt för både anhängarna av rättens idé och anhängarna av våldets idé. Men syftet är olika. De maktläror som spredos av general Bernhardi och Treitschke under och före världskriget syftade till att med brutalaste våldsmedel utvidga Tysklands gränser; de ville göra Tyskland, staten, mäktig att genom våld, list och bedrägeri erövra nya jordområden. (Det är alltid om jorden den våldsamma kampen stått; det är striden om jorden som framkallat de flesta krig. Därför är jordfrågan en så viktig fråga och därför hänger jordfrågan och frågan om militarismen så intimt samman.)

Kapitalismens maktsträvande går ut på att genom utsugning, bedrägeri och förtryck tilltvinga sig den andres ägodelar och göra honom till slav. Anarkismens maktsträvan går ut på att realisera ett tillstånd där frihet från utsugning och förtryck råder, där icke dumhetens sega och bajonetternas råa makter upprätthålla ett rättssystem, som i själva verket inget annat är än det systematiserade våldet, klätt i laglighetens dräkt.

Anarkisten går naturalistiskt tillväga och upplöser i maktfrågor hela det rättsliga, religiösa och moraliska system, som är uppbyggt för att helga den nuvarande våldsmakten.

Vad är civilrätten, kriminalrätten, statsrätten annat än våldets makt och vad är den gudomliga rätten, den teologiska rätten, annat än dumhetens makt, skyddad även den av våldet?

Den gudomliga rätten lär att lagen, domaren, hela överheten, är av gudomligt ursprung. Lag och rätt var följaktligen någonting heligt, som under inga förhållanden fick antastas eller kritiseras. Det betraktades som hädelse och helgerån att tvivla på lagen och rätten, som var inspirerad och instiftad av den allsmäktige och allvise personlige guden i himlen. Massan av människor trälade länge under detta rättssystem, som tjänade herreklassen att hålla massan nere i ett fruktansvärt slavtillstånd. Det andliga slaveriet under rätten, prästrätten, den teologiska eller gudomliga rätten, bildade förutsättningen för det sociala slaveriet.

Den gudomliga rätten var ett fruktansvärt medel att hålla människorna i ett tillstånd av slaveri. Varje mänsklig och förnuftig tanke kvävdes i sin linda av detta spöke om en gudomlig rätt, som behärskade människans tankar och handlingar.

Den teologiska rättens herravälde raserades emellertid ganska grundligt av den filosofiska rätten, naturrätten, som detroniserade gud som rättens upphov. Men vad sattes i stället? Jo, abstrakta idéer. Det antogs att rätten härflöt från någon idé, exempelvis förnuftets idé. Den filosofiska rätten uträttade emellertid ett storverk därigenom att den rev ner och grusade den gudomliga rätten, frigjorde människorna ur den teologiska rättens grymma klor och i sin franska utformning förberedde och framkallade den franska revolutionen, vilken som bekant proklamerade människans oförytterliga rättigheter.

Gallén: *DÖDENS BLOMMA.*

Vi se sålunda att då de nya andliga makter, som vi kalla den filosofiska, spekulativa rätten, framträdde på historiens scen och togo fast form, så följde därav också som en logisk konsekvens att det uppstod en intressekamp på det sociala området, som slutade med att feodalismen och det absoluta kunga- och kejsardömet raserades. Människoanden är ständigt sökande. Den teologiska rätten raserades av den spekulativa rätten. Men denna spekulativa rätt, som med orätt kallas »naturrätt», är ingalunda evigt bstående utan kommer helt säkert att efterträdas av en ny rätt, vars konsekvenser blir att det nuvarande sociala tillståndet kommer att förändras.

Den filosofiska rätten, har gjort sin nytta i kampen mot den gudomliga rätten, eller prästrätten, i realiteten feodalrätten, men den tillfredsställer icke längre vår tid. Den tid vari vi leva fordrar en ny rätt, en real rätt. Denna nya rätt kretsar icke kring gud som upphovet till rätten eller kring några metafysiska idéer varur rätten skapas utan den säger att rätten är så och så beskaffad på grund av vissa givna förhållanden och historiska händelser. Varför existerar exempelvis straffrätten sådan den nu är formad i våra dagars samhällen? Jo, därför att det finnes en parasitklass, som äger de samhälleliga rikedomarna, och en klass, hjärnans och handens arbetare, som skapat dessa rikedomar, men ingenting äger.

Den nya rättens idé vill inte proklamera något nytt herravälde, den är en protest mot allt förtryck och all orättvisa. Den kommer att leva, växa och bilda en andlig makt så länge som orätten existerar eller rättare sagt så länge de nuvarande maktförhållandena existera. Ett otvetydigt bevis på att orätt och ofrihet existera är att rättens och frihetens idéer existera. Den nya rätt, som vi åsyfta, förnekar att rätten härleder sig från en gud, någon spekulativ idé, en gynnsam överenskommelse, ett allmänt folkmedvetande eller något dylikt. Rätten är helt enkelt ett socialt uttryck för existerande maktförhållanden. Dessa maktförhållanden äro resultat av kamp mellan olika makter i samhället. Om arbetarklassen segrar över underklassen etableras en ny rätt.

Rätten måste använda sig av makten för att segra. När det gäller taktikstrider inom arbetarklassen röra dessa strider icke så mycket frågan om makten är nödvändig för att uppnå ett annat samhällstillstånd, utan frågan gäller fastmera vilka makter som äro lämpligast och förnuftigast att använda i striden mot de gamla makterna samt frågan om en ny övermakt över människorna, alltså ett nytt våldssystem, skall införas eller kampen skall gå ut på att i praktiken realisera människornas krav på oberoende, frihet och lika rätt. Anarkisternas ställning i detta fall är fullständigt klar; de betrakta, som Tucker säger, alla förpliktelser icke som moraliska utan som sociala, och till och med dessa äro icke egentliga förpliktilse, såvida de icke övertagits fullständigt medvetet och frivilligt. Om en människa ingår en överenskommelse med andra människor, måste man ömsesidigt förbinda sig att fullgöra densamma. Men i frånvaron av en sådan överenskommelse har ingen människa någon förpliktelse varken mot »gud», stat eller någon annan makt av vad slag det vara må.

Varje »rätt» som gör individen till slav bekämpas av anarkismen. Om man tar den enskilde till utgångspunkt och begär lika rätt för alla får var och en *sin* rätt. Stirner, som upplöser rätten i makten, varnar med rätta för de samhällsreformatorer som predika om en samhällsrätt, där den enskilda blir slav under samhället och endast erhåller den rätt som samhället ger honom, om han lever efter samhällets lagar, det vill säga är lojal. Stirner, som i sin bok polemiserar mot Weitlings tvångskommunism, påvisar att om jag är lojal i en

MODER MED BARN.

despoti eller i ett Wetlingskt »samhälle» är för mig precis samma rättslöshet, så länge jag i båda fallen icke har min rätt utan andras rätt. Man frågar ständigt: »vem eller vad giver mig rätt till detta?» Man svarar: »gud, kärleken, förnuftet, naturen, humaniteten.» Nej, svarar Stirner, som jag citerar därför att det är den anarkist som är mest berömd och mest missförstådd för sin maktlära, nej, blott din makt, din kraft giver dig rätten. Ditt förnuft kan exempelvis giva dig rätten. Förnuftet räknas av Stirner, helt naturligt för övrigt, som en makt. Den som har makten, har — rätt. Ha ni icke makten så ha ni icke rätten. Är denna vishet så svår att få tag på? Se dock på de mäktiges och deras handlingar! Försök blott en enda gång att giva de mäktige orätt, de skola strax kasta er i fängelset. För den som vill neka dem rätten finns blott en väg — maktens. Om ni tar makten från dem, ha de fått orätt, ni har tagit rätten från dem. Eljes kunna ni icke göra annat än knyta näven i fickan, eller som näsvisa narrar falla offer för deras rätt. När Stirner uppmanar tyskarna att ta rätten, genom makten, är han försiktig nog att orda om kineser och japaner. I annat fall hade han säkerligen varit hemfallen åt de mäktiges hämnd, som alltid utövas i rättens namn.

De individualistiska anarkisterna äro anhängare av vissa rättsnormer. En rättsnorm är skydd av personligheten. Huvudsträvan är att undanröja orsakerna till angreppen mot personligheten. För att upprätthålla denna rättsform kan våld vara berättigat. En annan rättsnorm är egendom på grundval av arbete. Individen tillförsäkras de alster som han själv eller i gemenskap med andra åstadkommit och utan bedrägeri eller våld kommit i besittning av. En tredje rättsnorm är att fördrag måste hållas. Om någon fritt och medvetet ingår en överenskommelse, så uppstår för honom en plikt, för den andre en rätt. Att bryta en överenskommelse bör endast i yttersta nödfall vara tillåtet. Att icke uppfylla ett fritt avgivet löfte är bedrägeri. Att medlemmarna i en förening kunna lita på varandra är av grundläggande betydelse. Det är klokt att aldrig rubba detta förtroende. Att tvinga någon att uppfylla ett fritt avgivet löfte kan vara rätt, men var och en skall snart inse att det är bäst och fördelaktigast att icke svika ifråga om löften. Under vissa förhållanden kan »högre hänsyn» föreligga, som kunna tvinga till brytande av givet löfte.

Den nya rätten är på väg! Alla bidrag till att utforma denna nya rätt bör hälsas välkomna. Den gamla rättens dödsklockor ljuda redan.

Med makten, det vill säga förnuftet, känslan, samarbetet, idén, anden, organisationen, skall den nya rätten genomföras, som skall ge rätt åt alla, orätt åt ingen, och genom kamp förverkliga ett tillstånd där ingen utsuger en annan och ingen förtrycker en annan.

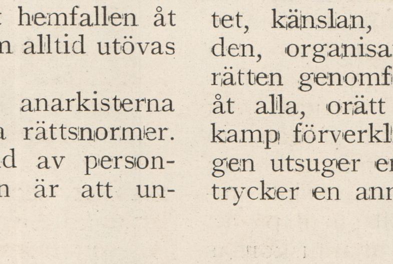

ÄRVTLIGHET OCH RASBIOLOGI. III.

Av ORVAR BJÖRKLUND.

Ovanför ingången till Delfis marmortempel stod det präntat i guld: “Känn dig själv“.

I en föregående artikel sågo vi huru varje individ i de celler varav hans kropp uppbyggdes, i intim förening hyste en dubbel uppsättning egenskaper. Vidare huru dessa vid könscellernas bildning då den s. k. reduktionsdelningen inträdde vandrade isär och upplagrades, faderliga egenskaper i faderliga könsceller och moderliga egenskaper i moderliga könsceller. Vi ha också lärt känna den Mendelska regeln som visar huru vid ett par dylika könscellers förening en viss egenskap förhåller sig hos den genom föreningen uppkomna individen, t. ex. hur egenpen hög och låg i Mendels experiment med ärtor i andra och följande generationer delade upp sig; klöv eller spaltade, som det också heter, i bestämda procentuella förhållanden.

Beroende på huru könscellerna kombinera vid en befruktning kommer den nya individen att bli vad ärvtlighetsforskarna kalla, ettdera en homozygot (likdubbel), eller heterzygot (olikdubbel). Så här ter sig en förklaring till dessa bägge termer. En rent brunögd människa alstrar könsceller med en arvsenhet för brun ögonfärg, korsar hon sig med en annan också rent brunögd individ så blir avkomman en s. k. homozogot. Dennes kroppsceller innehålla endast anlag för brunögdhet enär blåögdhet saknades hos föräldrarna. Hennes dubbla uppsättning av anlag för bruna ögon kunna vi teckna med tvenne stora AA. Frånvaro av anlag till brunögdhet, d. v. s. en blåögd homozygot teckna vi med två små aa. De dubbla tecknen avse givetvis kroppsceller, könscellerna få nöja sig med ett enkelt A eller a. Varför förstås lätt av vad som hittills beskrivits.

Om nu en brunögd AA-individ parar sig med en blåögd aa-individ så förenas ju en könscell A med en könscell a och bastarderna få formeln Aa. D. v. s. de innehålla ett anlag för brunögdhet och ett för blåögdhet. De äro olikdubbla. Det var heterozygoterna.

Vissa egenskaper dominera, råda över andra, som förhålla sig vikande eller recessiva. Det ha vi också sett i det föregående. Hög dominerar hos ärtorna över låg. Likaså är det med brun ögonfärg. Den dominerar över blå.

Vi skola några ögonblick följa den ovan tecknade Aa-individen, heterozygoten och avkomma av de bägge homozygota AA och aa. Han bildar, som vi redan äro på det klara med, könsceller A och a till lika stort antal. Han gifter sig. Eller tydligare uttryckt korsar sig. Varje A-ägg kommer då att lika lätt träffas eller befruktas av en A-sädescell som av en a-sädescell. Likaså har varje a-ägg lika stor utsikt att möta en A-sädescell som en a-sädescell. Alltså fyra kombinationer: A × A, A × a a × A och a × a. Är avkomman tillräckligt talrik blir det följaktligen 1 brunögd AA, homozygot; 2 brunögda Aa, eftersom brunt dominerar, men heterozygota samt 1 blåögd aa, också homozygot.

Men låt oss lämna kromosomer, homo- och heterozygoter och formler. För dem som önska intränga i denna vetenskaps intressanta för att nu inte säga underbara byggnad står en myckenhet noggrant utarbetad litteratur härvidlag till buds. Det nödvändigaste i fråga om formler ha vi här fått till livs och är för stundens behov tillräckligt. Också hör det nog mer inom allmänintressets ram att fortast möjligt se till vad praktiskt värde detta torra arbete med termer och formler som grubblar tänkarnas och forskarens hjärnor förer. En beskrivning därom eller ett försök till förutsägelse härutinnan faller mer inom de närmaste intressenas och känslornas sfär.

Under det påfrestande året 1917 skrev professor Nilsson-Ehle, en av våra mest frejdade ärvtlighetsforskare: »Det årliga skördevärdet av de svenska lantbruksväxterna uppgår numera till nära 1 miljard kronor.»

Vi hålla fast vid denna siffra, bortsett från de modifikationer den till i dag eventuellt underkastats. Om vi genom ett målmedvetet praktiskt tillämpande av ärvtlighetsforskningens hittills vunna resultat skulle kunna så förbättra våra lantbruksväxter att genomsnittsskördens värde ökades med 10 proc. så förstå vi vilken oerhörd vinst landet härigenom komme att tillföras. 10 proc. på 1 miljard kronor blir 100 miljoner kronor. Siffror tala? Eller hur? Och här tala de därtill sant, och hoppingivande. Nu förhåller det sig visserligen så att möjligheterna att förädla växterna ställer sig för de olika arterna mycket olika men det gives i vissa fall möjlighet till ända till 30—40 ja 50 proc. stegrad avkastning så att 10 proc. ingalunda innebär någon överdrift. Samma är förhållandet med alla växter. De kunna evad det gäller deras för våra behov nyttiga egenskaper till sin avkastning stegras kolossalt. Utsträcka vi våra spekulationer om en 10 proc:s stegring omfattande endast de allmänt odlade växterna på jorden så svindlar tanken. Länderna skulle komma att flyta av »mjölk och honung», och jorden bliett bra nog behagligare hemvist. Låt vara de profithungriga till förtret men en fröjd för arbetande och betungade. Jag ber om överseende för det jag frestar läsarens tålamod med en uppräkning:

Vete, råg, korn, majs, ris, hirs, sago och potatis; ärtor, bönor, jordnötter, mandlar, nötter, kastanjer, kokos, äpplen, päron, plommon, körsbär, hallon, smultron, vinbär, oranger, aprikoser, vindruvor, fikon, ananas, dadlar, bananer, sparris och palmkål; tänk er världsskörden ökad med futtiga 10 proc. när vi i det lilla Sverge lätt kunna öka välståndet med 100 milj. Eja vore vi där! Naturligtvis hägrar utsikterna lika ljust inom andra växtgrupper; kryddväxterna t. ex.: lager, kanel, nejlikor, rädisor, dill, koriander, lök och vanilj. Eller njutningsväxter: kaffe, te, kakao, tobak etc. Eller tekniska växter: den sköna indigofärgen, kork, balsamer, oljor, hartzer och apotekarnas oförskämt dyra mediciner. Och spånadsväxter: hampa, nättelduk, jute, bomull, lin. Sannerligen det behövs vare sig att någon fryser eller svälter ens i det nuvarande om icke det sociala livet vore ställt på huvudet, och ännu mindre om alla resurser som kunna tillgripas utnyttjades. Det har beräknats att i det »stora vansinnet» 1914—18 kostade det omkring 40,000 kronor för varje soldat som dödades. D. v. s. attiralj och arbete att få livet av varandra gick på denna summa pr individ. Å ena sidan är jorden ett paradis med oanade möjligheter. Å andra sidan gör människorna det till ett dårhus och en sorgens boning.

Allt vrångt, allt motsträvigt och dåraktigt till trots går dock utvecklingen sin gång. Den gick sakta i tidens gryning, fortare sedan. I dag rider den snabbt. Som en följd av den nya rasbiologiska forskningen håller rättsmedvetandet på jorden i det tysta på att undergå en genomgripande förändring. Sterilisation av exempelvis vaneförbrytare har aldrig med så livligt intresse debatterats som i våra dagar. Likaså förhindrandet av att ärvtligt sjuka fortplanta sig. Många svåra defekter gå i arv, i synnerhet sinnessjukdomar, epilepsi och efter vad det vill synas även dryckenskapsbegär. Kunde de olyckliga varelser som gå omkring behäftade med dylika defekter förhindras att sprida sin förbannade börda vidare bland människorna skulle dessa våra värsta gissel inom en tämligen nära framtid tillhöra det förgångna och från vars frigörelse mänskligheten skulle kunna räkna en ny epok. »Det välsignade släktets era.» Det bladet i historiens hävder borde präntas i guldtryck.

Anfangsbokstaven till denna ljusa sida håller redan på att snidas, den heter som vi redan förstå eugenik och rasförbättring.

Det är den nye Prometheus, mänsklighetens välgörare. Alla känna vi den härliga sagan om Prometheus i Hesiodos' sånger och hos Aischylos, huru han »då gudar och människor tvistade i Mekone» tog människornas parti och sökte bedraga gudarna genom ett svekfullt tjuroffer. Guden Zeus hämnades, likt alla andra gudar och förmenade människorna eldens bruk. Men Prometheus stal den åt människorna och förde den till jorden dold i en stängel. Så blev han människornas välgörare som gav dem möjlighet att stiga upp ur det råa naturtillståndet till en högre odling.

Krigen, där folkens bästa söner, de som främst av alla borde föröka och uppfylla jorden, offras är en förbannelse icke enbart ur den synpunkt att de komma sorg, nöd och död åstad i nuet. De äro en förbannelse för århundraden framåt, långt eftersedan de materiella skadorna utplånats och sorgerna läkts. De pumpa ur kulturrasernas livsmärg. Det är en ren kontraselektionär process som undan för undan avlivar de bästa individerna innan de hunnit lämna de goda egenskaperna i arv till någon avkomma. Krigen lämna de sämre utrustade hemma att sköta om släktets förökning. Och de andra, de som önska kriget för egen vinnings och ärelystnads skull, de som åsamka kriget, samhällets spetsar i vapenrock veta självmant att hålla sig undan kulorna. Liksom vetenskapsmannen renodlar sin bakteriekultur så renodlar krigsivrarna människosläktets sämsta del och utrotar de bättre. Varför gå kulturfolken alla under sedan de en gång nått maktens högsta tinnar och »ärorikt vunnit många slag ?» Det är en fråga som i ärvtlighetslärans och rasbiologiens ljus lätt får sin förklaring.

Ute i det pulserande, skiftande livet där mindervärdiga element huller om buller finnas blandade med och insprängda bland biologiskt välborna är det icke lätt för den oinvigde att finna någon skymt till lagbundenhet och ordning. Det ser ut som skedde allt på en slump. Om ett barn blir en medelmåtta, ett geni eller, en ohjälpligt sjuk och oförmögen stackare eller en av energi, fysisk hälsa och livslust översvallande individ har hittills ansetts som ett i mörker fördolt problem och till vars lösning vi aldrig kunde komma. Likväl äro vi på god väg att tränga fram till ett svar på detta för mänsklighetens lyckliggörelse absolut grundläggande och ofrånkomliga spörsmål. Åtminstone är det fallet vad det gäller de svåraste ärvtliga kroppsliga lyten som det olyckliga genus homo Sapiens ännu våndas under. Vad en frigörelse från sinnesdefekter skulle betyda har redan flyktigt berörts och torde väl knappast tarva vidare uppmärksamhet. Ett tillräckligt talande och i sin förskräcklighet kategoriskt manande och förmanande exempel ha vi i den välbekanta amerikanska Juke-släkten. Jag kan icke undgå att i korta drag skissera dess sociala aspekt. Materialet är hämtat ur rasbiologen prof. H. Lundborgs nyligen utkomna bok: »Rasbiologi och Rashygien».

»Amerika hyser en beryktad förbrytarsläkt», skriver han och fortsätter, »som i litteraturen går under det uppdiktade namnet Juke. Dess meritlista är av ännu mera avskräckande beskaffenhet än Zeros.*) Man har kunnat följa den nio led tillbaka. Släkten undersöktes första gången 1874—77 av Richard L. Dugdale, vilken fick uppslaget till sin beryktade socialbiologiska studie därigenom att han i ett amerikanskt fängelse anträffade sex medlemmar av nämnda familj. För ett par år sedan reviderades Dugdales undersökning och fördes fram till vår tid av Arthur H. Estabrook. Av dessa båda arbeten får man en klar uppfattning av den samhälleliga våda som en dylik undermålig släkt utgör — den är en röta som måste hämmas i sin utveckling, ju förr dess hellre.

Släkten Juke kan ledas tillbaka till en viss Max; han var nybyggare och härstammade från någon av de tidigast till Amerika överflyttade holländarna. Man vet om honom att han var andligt undermålig och alkoholiserad. En av hans söner gifte sig med en kvinna, vilken gick under namnet »Margareta, förbrytarnas moder». Hon hade en utpräglad böjelse för otukt, och denna läggning övergick på en hel del av hennes kvinnliga descendenter; så voro t. ex. av hennes sju sondöttrar fem prostituerade. Över huvud taget är ett osedligt leverne utmärkande för de flesta kvinnor av denna släkt. Komma de åt att snatta och stjäla försumma de ingalunda tillfället.

Med männen i denna släkt är det ej bättre ställt. De äro så osociala, som man kan vara, alla samhälleliga dygder äro för dem en styggelse och något ovärdigt, som de icke vilja ta befattning med. I en avsides belägen dal har stammen själv inrättat ett samhälle utanför samhället. Härifrån utgå plundringståg till närmare eller fjärmare trakter och dit återvända de med sitt roffade byte. Ordnat, systematiskt arbete är det värsta de vet.

Barnen gå i föräldrarnas fotspår, de bli förbrytare... De, vilkas andliga undermålighet är av högre grad, får samhället ta hand om. På åtskilliga amerikanska hospital och försörjningsinrättningar finns en mängd patienter från Juke-släkten.

Släkten besitter en stor fruktsamhet. På 1870-talet kände man 709 medlemmar men den senaste inventeringen har kommit till siffran 2,820. Av dessa äro mer än 2,000 av äkta Jukeblod, de övriga ha gift in sig i den illa beryktade familjen. Jukarna äro numera spridda i fjorton stater. De gångna årtiondena ha icke förbättrat dem, alltjämt utmärka de sig för psykisk undermålighet, lättja och oärlighet. Ibland lyckas en medlem bli gift med en person av god kvalitet. Rasbiologiskt sett är detta som att kasta eldbränder. Ett fördärvat groddplasma blir icke fullgott genom ett dylikt giftermål med en bättre människa.

I stort sett ger granskningen av Juke-släkten ett starkt stöd åt åsikten om ärvtlighetens övertag över miljöfaktorerna vid utformandet av en ny individ. Uppfostran, påtvingad anpassning är gott nog, men dessa yttre påverkningar betyda så oändligt litet inför den bjudande makten i den inre konstitutionen. När det verkligen gäller, är det ändå alltid denna som bestämmer handlingssättet. Distinktionen arv-prägel framträder med särskild tydlighet i denna släkt.

Estabrook har räknat ut att i underhåll på fängelser och andra offentliga institutioner har denna släkt under årens lopp kostat staten över två miljoner dollars.»

Två miljoner dollars! Vem kan

---

*) **Zero är en europeisk släkt av samma skrot och korn.**

beräkna de oerhörda summor människosläktet genom en förvrängd samhällssyn ha att dragas med. Alla dessa till sin genotyp (anlagstyp) svårt brottsliga varelser äro givetvis förbrytare; men rå de för sitt lyte? Det är en annan fråga och till vilken läsaren säkert redan själv funnit svaret. En brottslig individ är oansvarig för sina handlingar. Prygel, hårda och omänskliga fängelsestraff äro inte endast barockt ovetenskapliga metoder utan sakna ävenledes alla förutsättningar för att på något vis kunna förbättra de olyckliga individer som kommit under en dylik behandling. Minns här vad auktoriteten prof. Lundborg sagt om uppfostran och miljö. Ännu vansinnigare ter sig våra samhälleliga förhållanden om man betänker att en vanebrottsling sedan han avtjänat sitt straff utsläppes värnlös och med till ytterlighet nedsatta utsikter att hederligt försörja sig samt därtill i fullkomlig frihet att föröka sig. Kasta sina samhällsvådliga »eldbränder» vind för våg. Man vet inte vilket som därvid skall anses som det olyckligaste. Antingen den undermålige gifter sig med en likvärdig individ eller med en av god beskaffenhet. I förra fallet blir därest den degenererade är en homozygot och ävenså hans maka, alla barnen »samhällets olycksbarn». I senare fallet införes i en förut kanske alldeles frisk och god släkt degenerationens förbannelse.

Med den vetenskapliga rasforskningens tillhjälp, ha vi som först fått helt och fullt klart för oss till vilka avgrunder en missriktad utveckling kan föra. Exempelvis de utslocknade kulturfolken. Roms förfall efter det andra puniska kriget, enskilda släkter som sjunkit ned i obotlig brottslighet, därest det nu inte blir till en outhärdlig fysisk sjukdomsbörda så som fallet är med den av myoclonusepilepsi behäftade blekingska bondesläkten. På samma gång kunna vi dock skatta oss lyckliga att i rasbiologien ha funnit ett medel varigenom farorna i hela sin räckvidd kunna överblickas och uppskattas. Förutsättningen att förebygga en olycka är att känna den och dess orsaker i botten.

Jämsides med dessa mörka sidor av vår kultur- och självhjälpsstrid i denna på mystifikationer och oanade möjligheter så fyllda tillvaro, minns de ljusa perspektiv och elyseiska vyer över vilka prometeusfacklan dock kastar sitt sken. Vi måste även helt förstå var och en inte endast sitt eget ansvar utan allas vårt gemensamma intresse och välfärd. De som icke det göra äro osociala varelser, mer eller mindre och oavsett samhällsnivå eller partibekännelse. De som däremot helt fatta det och efter bästa förmåga inrikta sig på samhällsförbättring efter biologisk d. v. s. förnuftigt livsbetingad samlivsförbättring han är nog en för sin tid verkligt biologiskt välboren individ, som den vetenskapliga termen lyder.

Mycket vore än att skriva om i detta stoffrika och fruktbärande ämne men de som särskilt intressera sig ber jag få hänvisa till följande arbeten:

LITTERATURANVISNING

till art. om Rasbiologi i Röda Fanor.

Johannsen W. »Ärftligheten i historisk och experimentell belysning.»

Federberg, Harry. »Ärftlighetsforskningens resultat tillämpade på människan.»

Larsson, Robert. »Ärftlighet.»

Larsson, Robert.» Arv och prägel.»

Punnett, R. C. »Mendelismen.»

Därjämte innehåller årgången 1912—13 av Populärvetenskaplig Revy ett flertal värdefulla, lättfattliga och grundläggande artiklar.

OM KONSTEN I FLORENS.

Italienska studier.

För Röda Fanor av AXEL HENRIKSSON.

***

Livet har kanske aldrig varit starkare och rikare än i Mediceernas Florens. Konsten i Florens ger ett bestående uttryck för detta liv.

I Florens blev en gång kunskap och känsla ett och livet därför stort och harmoniskt.

Man förvånar sig över att så mycket stor konst finnes kvar sedan 1200-talet, då man vet huru fruktansvärt gibbeliner och gelfer kämpade där i cirka 80 år.

Först med Mediceerna börjar Florens stora utveckling. Vid Michelangelos och Savonarolas tid når den sin höjdpunkt. Därefter fallet nedåt.

Då Florens kraft och frihet var slut högg Michelangelo Brutus, den siste romaren! men fullbordade ej arbetet, utan gav det en bitter inskription.

Här kan man studera alla de stora konstnärerna inom renässansens konst från Cimbaue och Giotti till Donatello och Michelangelo.

Den profana konsten är här icke så rikt representerad som i Milano och Rom, och

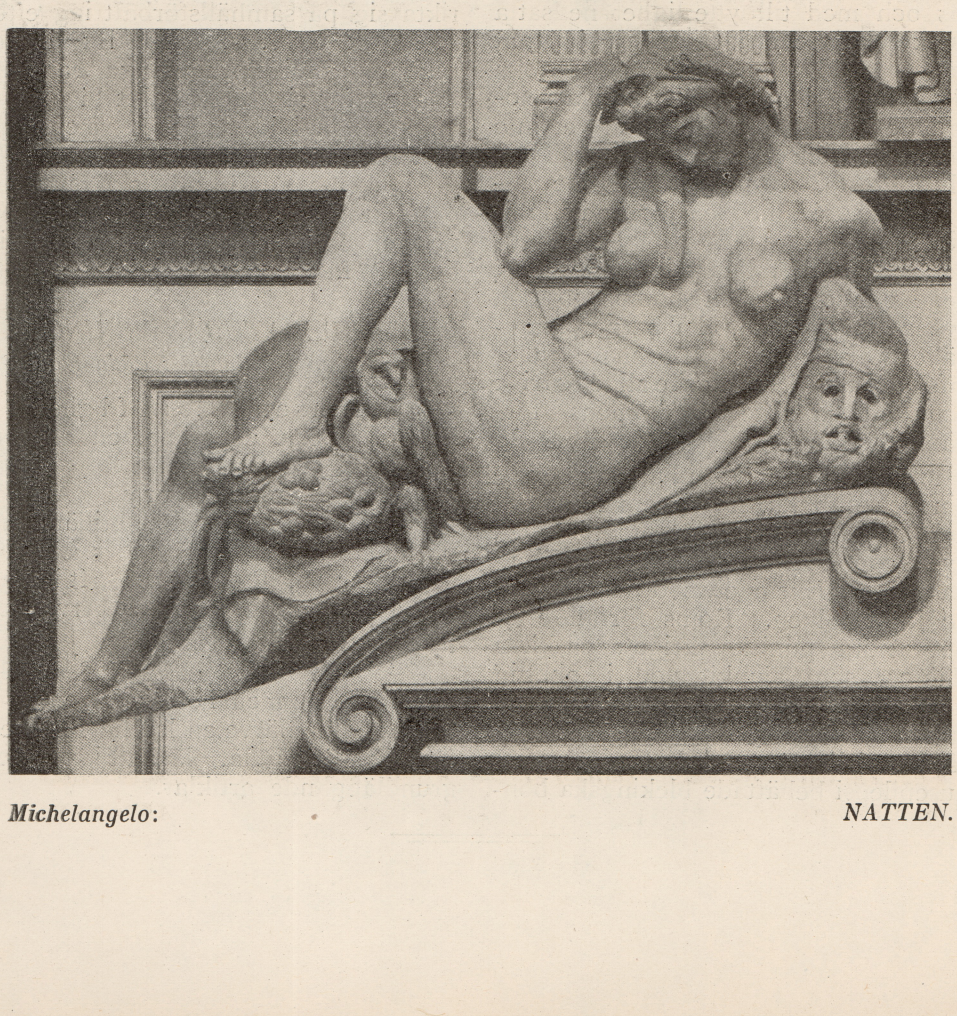

Michelangelo: *NATTEN.*

den moderna konsten är mycket litet företrädd.

Man kan därför i Florens ganska ostörd av moderna tiders konstigheter få leva sig in i renässansen rika konsthem vid Arno.

*

Många kvinnor och kyrkor ha fått världsrykte på grund av sin skönhet, men jag undrar om det finnes någon så vacker kyrka som Florens domkyrka och vackrare kvinnor än Florentinskorna. Alla äga de i allmänhet mycket rika och dyrbara utsmyckningar.

Vi lämna de sköna kvinnorna åt de präktiga florentinarne, som äro dem fullt värdiga och ägna oss i stället åt Florens underbara domkyrka. Allt är här fullödig konst och materialet det bästa; marmor — vit, röd, gul, grön och svart. Ett väldigt mosaikverk överallt smyckat med allegorier och helgonbilder, reliefer, spetsar och tinnar.

Men så har den även kostat Florens mycket pengar och möda från år 1294 till 1462. Bredvid kyrkan står klocktornet lika imponerade på en stackars nordbo, som sannerligen inte är van vid dylika konstverk. Min vän, florentinaren, var "stolt som en ung gud", då han visade mig dessa konstens under. Han visade det intill liggande baptisteriets bronsdörrar och skildrade all denna härlighets kostnader.

Kyrkans inre var vackert men enkelt, nästan spartanskt eller lutherskt; jag blev nästan besviken. Domkyrkans brons-

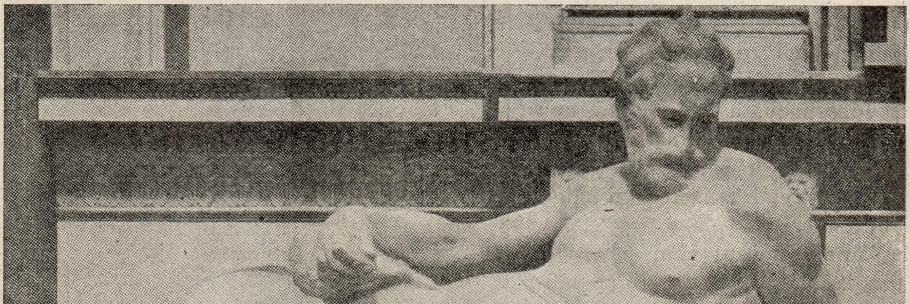

Michelangelo: *AFTONEN.*

dörrar äro även mycket vackra. De äro som en stor bilderbok i brons. De ha ålderns patina över sig, här och där lyser litet guld, som ännu finns kvar, men eljest brons och ädelärg, som skiftar från grönt till brunt. Det är lätt för ett skönhetsdyrkande folk att knäböja inför alla dessa konstverk.

Kyrkomålningarna äro ett särskilt kapitel. Renässansens målarkonst började den dag Cimbaues vackra madonna år 1267 i triumf fördes genom Florens gator. För första gången under medeltiden fördes livet in i det religiösa måleriet.

Många, som studera de kyrkliga målningarna, ha icke en aning om de bittra teologiska fejder som utkämpats under dessa målningars tillkomst, om dragen i Kristi anlete, färgtonen och formen på skägget, om graden av Marias skönhet o. s. v. Allt föreskrevs av prästerna och även framställarens färgteknik och behandling följde gamla recept.

Först med renässansen kom friheten för måleriet.

Men ännu så sent som på 1600-talet målade man mantlar och kläder på en del av Michelangelos gestalter i Sixstinska kapellet. Ja, det var t. o. m. fråga om att skrapa bort en del av Michelangelos mästerverk för deras nakenhet.

(Ja, t. o. m. i vår tid finnes det “sedlighetsapostlar“ som ivra för att bekämpa det naturliga och realistiska i konsten, även i sådana fall där realismen tjänar ett ideellt eller religiöst syfte.)

*

Staden vid Arno, är obeskrivligt rik på konstskatter, gallerier och museer. I Galleria dagli Uffici och Galleria Pitti finnes de allra förnämsta konstskatter Europa äger. De äro sammanbundna med en lång gång som leder över Arno, floden. I Sagrestia Nuova mötes man av Michelangelos väldiga verk. Sagrestia är även hans skapelse. Domkyrkan, kyrkorna S. Loren-

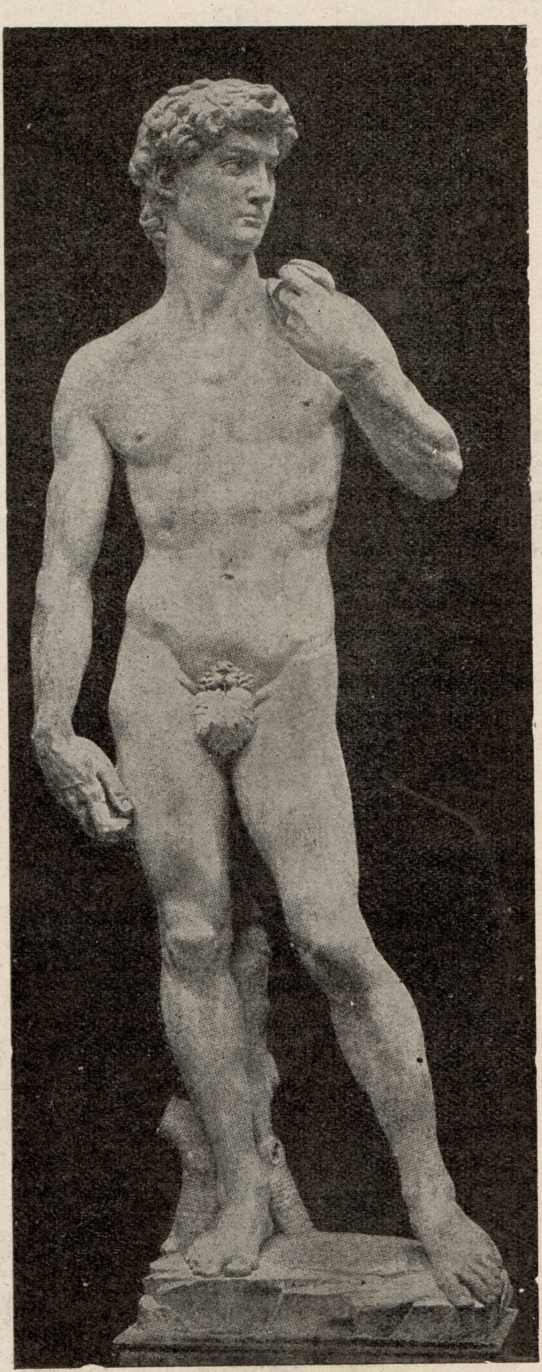

Michelangelo: *DAVID.*

zo, S. Croce, Maria Novella, Orsanmichele m. fl. äro var för sig underverk, skapade av stora snillrika konstnärer och arkitekter. Blir man trött på skönhetsorgien bland Florens outtömliga kostskatter är det bara att göra utflykter till Florens mycket vackra omgivningar och parker med vackra utsiktspunkter. Eller också reser man högt upp till den gamla etruskiska staden Fiesole.

Min käraste tillflyktsort har varit Boboli och Michelangelos plats, där det yngsta Florens lekte i solskenet, De "hoppa hage" och "spela kula", som barnen hemma i Sverge i maj.

Michelangelos David tittar ned på deras lek, men han ser mörk, och allvarlig ut i bronsen. Nej, då föredrar jag originalet i marmor på Piazza della Signoria.

Bronsen är döden, marmorn uppståndelse och liv.

Jag avslutar ofta mina vandringar just framför denna ynglingagestalt.

Jag känner Davids historia, mästarens alla svårigheter; och David är mig därför en symbol, en dikt om viljans seger över begränsning och motstånd, en hymn till friheten.

I Davids gestalt och anlete har Michelangelo fått in något av Savonarolas eld och vilja.

I "fångar" — männen som bryta sig ur klippan — har mästaren blottat en annan sida av sin stora själ — den gigantiska.

Det finns något av Beethovens musik över dessa kämpande män.

Då man rest mycket i Italien och studerat Michelangelos verk och vet att denne ensamme jätte i över 60 år arbetat i konstens tjänst — blir man förbittrad över allt det som förkommit och förstörts, bl. a. statyerna i Bologna och de stora kartongerna i Florens. På Uffizi i Florens kan man dock än i dag få ta del av Michelangelos mindre skisser.

I Michelangelo ser man en levande protest mot hela den sjunkande kulturen. Han är en jätte i fantasi, snille och kraft, han äger en djup, ädel lidelse, en kämpande själ.

Det var en gång en kvick karl som reste till Florens för att säga något elakt om den store Michelangelo. Han påstod att Michelangelo aldrig gjorde någonting färdigt, att hans själ var "förhuggen", att han återgav sin bizarra natur i marmorn och i tygellös hänförelse "högg i sten" — förhögg sig, att han var en klåpare, men en övermänsklig sådan.

Det har sagts att Michelangelos ande var honom övermäktig och att hans verk endast ger en aning om allt det som kämpade i hans själ. Jag tror det. Bo Bergman tolkar det kanske bäst i den dikt där Michelangelo säger om sitt verk:

"Jag måste kuva det med hat som flammar.
Jag slog mitt bröst. Jag grät i raseri.
Jag fällde sjudande min tunga hammar
mot blocket med en ofödd David i.
Ur kaos tvang jag livets röda gnista,
Mitt hat var kärlek och min kärlek hat,
Men om en andes envig till det sista
är något värt, så minns min hjältedat".

Detta är Michelangelo, sannerligen den störste konstnär som trampat på denna av brott och dumhet nedsölade planet.

*

Hela världen har stått i brand, men den fågel Fenix, som stigit upp ur lågorna, har svaga vingar. De slumrande och splittrade krafterna har åter börjat vakna och samlas. Ingen misströstan!

Bildningsarbetet är ganska livligt bland arbetarna i nord-Italien, men sämre i syd-Italien.

Bildningen stiger, den levande andliga kulturen växer.

Ljusets genius segrar över livets mörka nedbrytande makter.

Konstälskare och konstnärer hava åter samlats i Florens. Här finns tyskar, österrikare, engelsmän, skandinaver, ja, t. o. m. japaner.

Alla studera och glädja sig åt Florens konstskatter.

Då jag som många andra stod i stum beundran inför Michelangelos väldiga bikt i marmor i San Lorenzo, erinrade jag mig några ord av en svensk skald:

> “Konstens verk de höga
> tala utan tolk
> till vart själfullt öga
> hos varenda folk.
> Mellan Nord och Söder
> var vi gränser ställt,
> alla äro bröder
> inom konstens fält.“

Politiken splittrar, konsten förenar. Florens store son Dante sade, att människorna måste fullkomna sig själva genom dyrkan av skönheten.

Detta är konstnärens Evangelium.

◆

SAGAN OCH SÅNGAREN.

Av Oscar Levertin.

Fjärran och nära sällsamt förenar
sagan med systerligt spinnande hand.
Libanons cedrar och snöskogens enar
binder hon samman med skimrande band,
suset av palmer och furugrenar,
västerländskt vemod och österländsk brand.
— Själv är jag väster- och österland.

Flykting från hemmet, främling på färden,
kommen från Kanaans pilgrimsstrand,
sagan vandrat vida kring världen,
täljts i tälten på öknarnas sand,
viskat vid sprakande vinterhärden
ända vid yttersta Thules rand.
—Själv är jag morgon- och aftonland.

Soleld, blodseld från Saron i söder,
dröm från det heliga vinets jord,
nordisk längtan, som darrar och blöder,
byta i sagan sånger och ord,
tala samman som skilda bröder
möta till fästlag vid samma bord.
— Själv är jag både söder och nord.

Bitter kunskap om själar och lagar,
vägande världen på vishetens vikt,
konungaklokskap från bibelns dagar,
stämningens solsken och stundens bikt
livshymn som jublar, dödshymn som klagar,
breda i sagan skiftande skikt.
— Själv är jag både visdom och dikt.

Guldet är smält ur gamla deglar,
skriften själv jag tolkat och tytt.
Urgamla namn och urgamla läglar,
livet, vinet med eget jag bytt.
Egna dragen i dikten speglar
silverspegeln från värld som flytt.
— Själv är jag både gammalt och nytt.

Måttlös är människohjärtats trånad.
Ingen synrand är den för vid.
Sägnen börjat sin gyllene spånad
borterst i myternas morgonfrid,
spinner den hän mot den okända blånad,
tagande bortom vår stjärngräns vid.
— Själv är jag forntid och kommande tid.

FRANÇOIS VILLONS “STORA TESTAMENTE“.

I anledning av en nyutkommen svensk översättning.

För Röda Fanor av EYVIND JOHNSSON.

I.

Ane Randel har gjort en översättning av François Villons: “Stora Testamentet“ och skrivit en inledning som Bo Bergman med rätta betecknar som “flott“. Ty det är den.

Vi enkla varelser här nere bland den breda, och på boklig bildning fattiga arbetarpubliken, ha i stort sett knappast haft en aning om att någon Villons, förnamn: François, levande i Paris under mitten av 1400-talet existerat. Och mycket mindre då att nämnda herre skrivit dikter som man gjort en bok av, vilken betraktas som en grundsten under den väldiga byggnad som heter moderna franska litteraturen. Men det är oss ursäktligt, ty vi äro fattiga härnere.

En herre, anställd vid något statsverk, lydande namnet Bellman, förnamn: Carl Mikael, skrev för våra förfäder och våra förfäders bildade herrar och hov. Hans visor, med både humor och sentimentalitet, blevo klassiska och anses fortfarande, trots årgångarnas mögel, vara nationallitteratur, och C. M. Bellman, kunglig sekter, salig i åminnelse, är vår nationalskald. Enligt svenska akademien och de ledande kritikerna.

Med denna vår nations stolthet jämför översättaren till Stora Testamentet François Villon. Det finns ju likheter. Att Bellman söp, torde väl vara den förnämsta. Dessutom gjorde Bellman poem. Det är också en likhet. Slutligen voro Bellmans poems klassiska tema följande: Mannen som super sig full, gråter, sjunger, dansar; kvinnan som gör dito, samt älskar; sällskapet som super, sjunger, dansar och älskar. Det är det mästa. Bellman var vid hovet. Det är en merit.

François Villon levde nästan tre sekel före Bellman. Och han levde längre ned i samhällsgyttjan, han levde mer levande — i myllret och stanken i gränder, horhus, krogar, fängelser. Därför skrev han väl knappast för att roa en finare publik och detta “väl knappast“ gör honom till ovannämde svenske poets antipod.

Däremot kom den som skriver detta, vid genomläsningen av Stora Testamentet, att tänka på en viss Lasse Johansson, allmänt kallad Lucidor den olycklige, nedgrävd med all omsorg under de mer sedelärande, eller mer roliga, eller mindre anstötliga bokhyll-fyllarna i svensk litteratur.

Denne Lasse Lucidor hade äran bli dräpt på en krog någonstans i gamla Stockholm av inte mindre än Werner v. Heidenstam. Annars är han tämligen illa och lite känd.

Men han, om någon, är just den svenske poet som kan göra anspråk på broderskap med Villon. De ha båda detta fribytarsinne, denna vagant i kropp och själ, detta: “Jag vill rulla mig i allt . . .“

Villon var en misslyckad, sympatiskt misslyckad akademiker. Och under det han strök omkring i Sorbonnekvarteren i Paris, satt i kurran för stöld eller låg sjuk i någon bakgatskrog, diktade han de ballader varav han sammanfogat Stora Testamentet och som nu kommit ut på svenska i Ane Randels översättning.

De äro mångskiftande liksom en nyckfullt slipad sten.

Jättehopp från den bittraste smärta, in i den soligaste gycklarstämning, eller rent vämjeliga beskrivningar av Villons säkerligen medeltida älskog.

Han skriver en ballad åt sin mor, riktad till de högsta gudomligheterna. Så en för vännen och fyllbulten Jean Cotart, riktad till arkens skeppare:

O, fader Noak, som planterat vin,
och Lot, som ville dricka mer och mera,
tills Amor fick dig — slugt av bara hin! —
att nalkas dina döttrars rum... m. m.
— jag vill för ingen del dig kritisera —
Architriclin, som inte sämre var:
er tre jag ber en plats att reservera
min gode mäster, salig Jean Cotart.

II.

Stora Testamentet börjar med en innerlig önskan, att den seigneur Thibaut, som är bisp och länsbaron och en av orsakerna till Villons besvärligheter i livet, må få sin lön på den andra sidan. Ty då Villon erinrar sig att:

— — —

En brödbit, knagglig som ett bräde,
plus vatten var min sommarspis

då har han rättighet att utropa:

"Med dylik kost han andra gläde !"

och tillägga, en smula spetsfundigt:

"Gläd honom, Gud, på samma vis!'

Han fortsätter sitt testamente med en rätt så okristligt betonad trosbekännelse. Sannerligen om han tillhör dem som älska sina ovänner! Konungen önskar han dock lycka, samt tolv söner "så bålda som den store Karl och goda som Sankt Martial". Saken var den att kung Ludvig genom ett brev befriat Villon från dödstraff.

Villons syn på livet och gudomen är, för att vara medeltida (ja -- även om den vore nutida), rätt så kättersk. Men han försöker, så gott det går, dölja det under oskuldens ord och mask. Vilket inte riktigt lyckas. Oftast grinar satiren oemotståndligt fram och då hjälpa ej de täckande orden.

Hans livsuppfattning torde varit mycket optimistisk i fråga om den eviga saligheten. Därom vittnar strof XIII (i *Louis Molands* upplaga av Villons saml. verk).

Denna Villons rätt så stora optimism får visserligen en underlig tolkning i den svenska översättningen, men man får anta ett tankefel. I översättningen låter det så här:

"Hur ofta täcks ej Gud mig visa
en stad, när jag ej mer förmår.
Liksom han fordom skänkte lisa
åt sorgsen pilgrim där han går
från Emaus, som skrivet står,
han gav mig hoppets goda gåva.
Si, den som rymdens stigar trår
plär flit och tålamod ej lova."

I Molands upplaga (Librarie Garnier Frères Paris) slutar ovan citerade strof med:

"Combien que le pecheur soit vile,
Riens ne hayt que perseverance."

d. v. s. hur dålig syndaren än är, fördömer gud honom inte (underförstått) bara han inte framhärdar, (i synden). Det är alltså en väsentlig skillnad mellan den svenska tolkningen och den Moland ger. Vid återgivandet av strofer där en stor del av Villons livsåskådning återspeglas borde varken tankefel eller ändring på grund av rimnöd få förekomma.

Förrästen, en undergivenhetens tyngande mantel passar inte riktigt Villon. Han var ej så blöt eller vankelmodig då det gällde. Och hela hans liv, antingen han nu var student eller rövarhövding, strider mot att han skulle strö aska på sitt hår. Visserligen var han poet, men då han var subjektivist, måste man tro att han återgav sig själv — eller sin tanke! I strof XVII talar han om en skälm, som man förde bunden till kejsar Alexander: (XVIII)

När kejsarn så till orda tar:
"Hur kan du dylik födkrok pröva?"
den andra genast ger till svar:
"Kantänka kallar man det 'röva',
när man kring havet ser mig ströva
i usel farkost liksom nu.
Om väpnat folk jag kunnat öva,
jag varit kejsare som du."

Och så hjälper kejsarn skälmen en smula och denna hjälp hjälper Villon att klä sin tanke i en mer moraliserande dräkt. Så blir han en bitter humorist, som talar om att, då inte "stickorden komma fram man *tänker* blott mycket mera."

Han talar om att nöden och han äro jämngamla och varken hans far eller, farfar samlade några miljoner. Men varför harmas dem som strö guld och silver kring sig.

“Ty hellre leva orm i lunor
än att ha varit grand seigneur
och ruttna under stolta runor.“

och längre ned:

“Tänk, att ha varit . . . ! Ack, vad väger
ett namn, när allting är förbi?“

Det är ej pessimism eller resignation, utan helt enkelt ett: “Det kan göra detsamma . . .“

“Jag är ej änglason, och spänne
med stjärnor strött — det vet jag väl —
är ej ett smycke för mitt ämne.
Min far han knogat sig ihjäl, - - - -“
— — — — — — —

Alla ska dö, nåväl, där behövs inte mycket pratande. ty döden ger ingen pardon!

*

Samma tankegång går genom de följande balladerna. Villon räknar opp storheter och grannlåt som varié. Men var är det? “Men vad blev Karl den Stores lott?“

Han låter “den vackra vapenhandlerskan“ sjunga en klagosång om den försvinnande fägringen. Hon blickar tillbaka på sitt liv och förebrår sig att hon har vägrat sin gunst åt, och varit kylig mot en, medan hon givit en annan, en skurk sin ömhet “till slöseri.“

“Men han, den plumpe, såg däri
en födkrok blott och pengars värde.“

Dock, han, den frossarn, är död och hon är ensam kvar och ser sin egen förvandling. Trots många i öronen skorrande uttryck är balladen stark och gripande. I nästföljande ger “den vackra vapenhandlerskan“ råd till glädjeflickorna. Det är klokast, menar hon, att hugga in på männen mens man är ung och vacker:

“ty kursen — detta observera! —
är låg på åldriga mamseller
och mynt, som icke cirkulera.“

III

Mäster Villon delar ut sina jordiska ägodelar . . . Åter önskar han antagonisten, monsieur Thibaut, något varmt ställe att vistas i efter detta livets slut. Och att de bli hängda som ockrare alla de där kommissarierna, vikarierna och allt vad det är. Helst på samma gren — —!

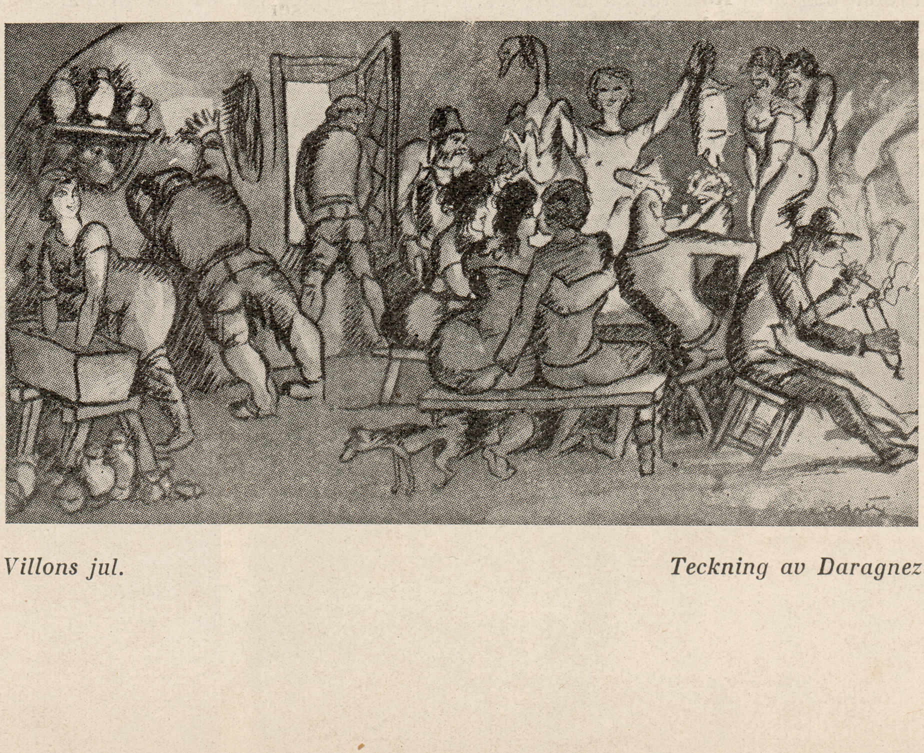

Villons jul. *Teckning av Daragnez.*

Sina mattor ger han "bastarden" de la Barree. Sin kropp åt moder jord och maskarna. som han han antar bli lurade på konfekten, då det inte finns så mycket att gnaga på. Villons "bokskatt", en bok han påstods ha skrivit och som kallas roman, skänker han åt sin namne, Vilhelms de Villon, utan saknad, och sin moder ger han en ballad riktad till jungfru Maria.

Själen skänker han med en nonchalant gest åt treenigheten...

Balladen han skriver för sin mor står rent litterärt på ett högt plan. Här är François Villon konstnär och skald, och översättaren har säkerligen haft ett ordentligt arbete med att krama och klämma in denna ömtåliga dikt i svensk språkdräkt.

Testamentet fortsätter i önskningar till ont eller gott, och ballader med förböner och råd. Särskilt då det gäller det kvinnliga vill Villon vara rådgivare. I sådana stycken blir han lätt grov och mera av medeltid än vanligt. Dock — det är övergående. Sinnet är föränderligt i högsta grad hos honom. Alla få hans förlåtelse. Det vill ju sägas och förstås att förståelsen inte blir så där allmän, då det gäller "det rackar pack som fägnat honom både natt och dag med med torkat bröd„ .,.., men må vara hänt! — han inser han är förlångt ifrån för att kunna ge dem en spark.

Med ett bittert satiriskt skratt tar han avsked i slutballaden.

Mäster Villon skall dö.

*

Så försvinner François Villon. Var vet ingen. Han skall dö — om inte från livet och litteraturen, så från den krets där han "verkat." Kanske för att återuppstå i ett annat stigmansband, eller för att grävas ner i något fängelse. Ty han var säkerligen ingen nybörjare och galgen hade en gång varit nära att ta hand om honom.

Alltnog — han försvann och lämnade sitt testamente kvar. Det blev en grundsten i franska litteraturen och i den en gåva till eftervärlden.

Även om Villons likhet med C. M. Bellman inte är så påfallande eller precis, har dock Ane Randel säkerligen berikat svenska bibliotek genom sin översättning av Stora Testamentet.

Och vi senfödda släktens mer materialistiska, eller kanske mer metafycerade avkommor få väl önska att Stora Testamentets författare slapp allt för verkligt erfara galgens överslå bågna över sin sprattlande kropp, och i stället hoppas att han gick hädan på ett mer stillsamt sätt värdigt den gravskrift han själv en gång diktat:

"Här sover sött och ljuvligt vilar
en arm scholaris i sitt prång,
som Amor dräpt med sina pilar.
Han hette François Villon.

— — —

Det få vi önska.

Paris vintern 1922.

Röda Fanor

kan rekvireras från expeditionen
Ölandsgatan 48, Stockholm.

Postprenumeration:

Helt år 6,—. Tre kvartal 4,80.
Halvt år 3,25. Kvartal 1,80.

Kommissionärer antagas!

STOCKHOLM 1923. FÖRENINGSTRYCKERIET